

«Tause stemmer i bevegelse»

En diskursanalytisk studie av overgrep utsatte menns historier

Charlotte Bjerkelund

Diakonhjemmet Høyskole

Masteroppgave

Master i familieterapi og systemisk praksis

Veileder: Heidi Eng

Antall ord: 22 123

Dato: 29.05.15

Sammendrag

Problemstillingen i denne masteroppgaven er følgende:

«På hvilke måter kan rådende diskurser vedrørende overgrepsutsatte menn bidra til å belyse denne gruppens utsatthet og framtidsutsikter?»

Jeg har valgt tre underspørsmål som kan belyse dette ytterligere:

-Hvilke egenskaper hos en mann står høyt i mannlighetsdiskursen?

-Hva kan gjøre det vanskeligere for en mann å være offer enn en kvinne?

-På hvilken måte kan overgrepsutsatte menn ha positive erfaringer ved å komme seg videre i livet etter overgrep?

Jeg har benyttet meg av en diskursanalytisk undersøkelse i denne oppgaven. Diskursanalyse inngår i et sosialkonstruktivistisk tankesett som blant annet hevder at enhver forståelse vil være avhengig av sosiale, historiske og kulturelle kontekster. Jeg vil undersøke tekster der utsatte menn selv snakker om ulike sider ved det å være mann og overgrepsutsatt. Dette danner det empiriske materialet. Den diskursanalytiske bearbeidingen av tekster fra overgrepsutsatte menn bidrar til å identifisere både temaer og diskurser. Undersøkelsen løfter frem de rådende diskurser som fremtrer gjennom de utsatte mennenes historier.

Hoveddiskurser som fremtrer i oppgaven dreier seg om skam, makt, og mannsrollen. Det snakkes også om en rådende taushet rundt temaet. Disse funnene viser til at det er utfordrende å være overgrepsutsatt mann i dagens samfunn. Allikevel viser analysen også at menn kan ha positive opplevelser i etterkant av overgrep. De kan kjenne styrke, mot og se på seg selv som overlevende.

Forord

I forbindelse med denne oppgaven er det noen jeg vil takke spesielt. Takk til min veileder Heidi Eng for oppmuntring, faglige råd og veiledning underveis i denne skriveprosessen.

Jeg vil også takke familie og venner som har lest oppgaven og kommet med tilbakemeldinger. Dette har vært viktige bidrag.

Jeg vil takke alle de utsatte kvinner og menn som jeg har møtt i mitt arbeid. De har latt meg få innblikk i hvordan det kan være å bli utsatt for seksuelle overgrep, og slik sett gitt meg et utgangspunkt for å skrive denne oppgaven.

Til slutt vil jeg takke min kommende mann, Gard, for din tålmodighet og evige tro på meg.

Charlotte Bjerkelund

Mai 2015

1.0 Innledning	6
1.1 Oppgavens oppbygging	7
1.2 Bakgrunn for valg av tema	7
1.3 Relevans for studiets fagfelt	9
1.4 Tema og problemstilling	10
1.5 Begreper og avgrensninger	10
2.0 Teori	12
2.1 Hva snakker vi om?	12
2.2 Seksuelle overgrep i Norge	13
2.2.1 Kort om strafferammen	14
2.3 Seksuelle overgrep mot menn	14
2.4 Seksuelle overgrep i et kulturperspektiv	15
2.4.1 Stigma	16
2.5 Destruktiv skam	16
2.5.1 Menn og skam	17
2.5.2 Samfunnets individualisering	18
2.5.3 Skam kontra skyld	19
2.5.4 Skam som et sosialt fenomen	19
2.5.5 Relevant forskning	20
2.6 Taushet	21
2.7 Symbolsk vold	22
2.8 Makt	22
2.9 Traumeperspektiv	24
3.0 Mannsrollen	25
3.1 Skapningens herre	25
3.2 Normativ mannlighet	26
3.3 Mannsforskning	27
3.4 Hegemonisk maskulinitet	28
3.5 Stereotypiene	29

3.6 Kvinnen som overgriper	29
4.0 Fokus på det helsefremmende	32
4.1 Aaron Antonovsky	32
4.2 Overlever	33
4.3 Kommunikasjonsteori	33
5.0 Metode	35
5.1 Vitenskapelig forankring	35
5.2 Valg av metode	36
5.3 Diskursanalyse	36
5.4 Selvrefleksivitet	39
6.0 Veien til tekstene	42
6.1 Kort presentasjon av bøkene	43
6.2 Fra temaer til diskurser	43
7.0 Funn og drøfting av disse	45
7.1 Skam	45
7.2 Overgrep skjer ikke med menn	48
7.3 Menn skal ikke vise følelser/være sårbare	51
7.4 Taushet	54
7.5 Mannen som overgriper og kvinnen som offer	56
7.6 Veien videre etter overgrep	60
7.7 Avmakt	63
8.0 Oppsummering	66
Litteraturliste	74

1.0 Innledning

I denne oppgaven ønsker jeg å belyse gruppen menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Jeg har et mål om å bidra til at fenomenet blir mer synlig enn det er i dagens samfunn. Derfor mener jeg temaet må opp på dagsorden og snakkes høyere om, noe også denne utsatte gruppens eget informasjonshefte understreker: «Dette temaet må åpnes opp og tabuer må fjernes. Da vil folk bli litt mer bevisst.» (Gradert info 2009:28). Ved å skrive denne masteroppgaven har jeg et håp om å bidra til å synliggjøre at overgrep mot menn faktisk skjer, og i tillegg komme med innspill til mulig bearbeiding av mennenes overgrepserfaringer. Dette er en holdning som også etablert forskning på området fremhever, her formulert av forsker Torbjørn Herlof Andersen:

«Å synliggjøre menn som «offer» vil både tjene saken til dem som har opplevd overgrep og samtidig tvinge oss til å tenke om igjen omkring spørsmål om hva mannlighet er eller kan være» (Andersen 2012:109).

Ved å synliggjøre rådende diskurser knyttet til overgrepssproblematikken mot menn, har jeg et ønske om å kunne bidra til at det kan bli lettere å stå fram som overgrepsutsatt mann i dagens samfunn. Jeg har valgt menns historier som undersøkelsesmateriale fordi det å være mann i et felt som nærmest automatisk forbinder overgrep til kvinner i offerrollen, byr på særlige utfordringer, noe følgende uttalelse gitt av en overgrepsutsatt mann understreker:

«Det er vanskelig å føle seg som en mann igjen. Overgrep fra ei kvinne fjerna hele mannen i meg.» (Gradert info 2009:14).

Vi vet at det å være utsatt for seksuelle overgrep er skamfullt og tabulagt (Farstad 2011). Jeg har en tro på at å snakke om temaet «seksuelle overgrep mot menn», er viktig for å få ned stigmatisering og skamfølelse knyttet til dette. I denne sammenhengen kan vi som familierapeuter bidra til en kompetent samtale. Andersen påpeker at det må bli mer bevissthet rundt temaet når han sier: «Det må skapes plass for kunnskap og bevissthet om seksuelle overgrep mot gutter og menn i det offentlige rom.» (2012:170).

1.1 Oppgavens oppbygging

Oppgaven starter med en presentasjon av tema som vil belyses. Jeg vil gjøre rede for valg av temaet «menn og overgrep», samt si noe om min egen bakgrunn og forforståelse. Deretter fremlegger jeg oppgavens problemstilling og viser til hvilke forskningsspørsmål jeg ønsker å besvare.

I teorikapittelet vil det bli gitt en teoretisk referanseramme for oppgavens undersøkelse-

I metodekapittelet argumenteres det for at kvalitativ metode og diskursanalyse er nyttige valg for å bearbeide undersøkelsens empiri. Videre presenteres oppgavens vitenskapelige forankring. Jeg presenterer deretter hvordan utvalget av tekster er foretatt, og hvilke bøker som er valgt. De utvalgte tekstene som ble lagt til grunnlag for diskursanalysen resulterte i sju diskurser, som så førte til fire hoveddiskurser. Jeg vil formidle hvordan jeg har kommet fram til disse og fortløpende følger en fortolkning av diskursene. Deretter kommer en diskusjonsdel der forskningsspørsmålene som er stilt innledningsvis belyses ved hjelp av en diskursanalytisk tilnærming.

Avslutningsvis vil det bli gitt oppsummering av oppgavens hovedfunn knyttet opp mot teori. Jeg har også tillat meg å komme med noen egne refleksjoner rundt temaet og veien videre innen feltet.

1.2 Bakgrunn for valg av tema

Gjennom min bakgrunn som psykiatrisk sykepleier har jeg fått møte mennesker som har opplevd overgrep. I mitt arbeid har jeg vært tett oppi utfordringer knyttet til dette temaet. Disse møtene har gjort meg opptatt av følelser og tanker de overgrepsutsatte forteller om. Jeg har fått innblikk i hvor ødeleggende overgrep kan være i menneskers liv. Følelser av stigmatisering og skam har ofte vært uttalt i disse samtalene. Skam er en følelse jeg har blitt spesielt opptatt av, da den er så direkte knyttet til personens opplevelse av sin identitet. Det er også mange som har vært tause i mange år og ikke fortalt noen om sine overgrepserfaringer. Dette har resultert i flere ensomme reiser. På den andre siden har jeg også blitt slått av hvor sterke mange av de utsatte viser seg å være. På tross av sine erfaringer ønsker de sterkt å komme seg videre i livet og leve med sin historie på best mulig måte. De står oppreiste og kjemper for seg selv.

I min jobbpraksis har jeg for det meste arbeidet med overgrepsutsatte kvinner, og har derfor undret meg over hvorfor så få menn tar kontakt med helsevesenet? Andersen påpeker at «Man antar at det for gutter/menn også er en stor grad av underrapportering.» (2001:28). Andersen underbygger dette poenget ved å hevde at «Måten fenomenet menn som overgrepsutsatte konstrueres og forstås på, synes å ha utviklet seg lite siden jeg for mer enn 14 år siden nærmet meg feltet for første gang.» (2012:90).

Temaet på masteroppgaven er valgt fordi jeg ønsker at overgrepsutsatte menn får mer fokus, og derigjennom muliggjøre for at erfaringer denne gruppen innehar kan bearbeides bedre. Temaet er også valgt fordi jeg mener Andersen påpeker noe vesentlig når han hevder at «Selve fenomenet overgrep, eller nærmere bestemt opplevelsen av å bli utsatt for overgrep, er et ikke-kjønnnet fenomen.» (2012:151). Åpenhet og faglig utvikling knyttet til temaet inngår som et nødvendig aspekt for at menn skal bli anerkjent som overgrepsutsatte, på lik linje med kvinner. Kvinner selv og forskning på feltet har satt vold og overgrep på dagsordenen for lengst. Dette har resultert i overvekt der forskning omhandler kvinner og overgrep. Dessuten har det vokst frem krisesentre og incestsentre som har ansett kvinner som målgruppe. Menn og overgrep trenger samme oppmerksomhet. Imidlertid skjer det holdningsendringer på dette området, noe Andersen i sin forskning er en eksponent for, og han argumenterer for et slikt arbeid blant annet ved å understreke at overgrepsutsatte menn trenger alliansepartnere for å bryte ned tausheten (Andersen 2012).

Jeg håper min undersøkelse av menns egne historier kan bidra til en større forståelse av hva det innebærer å være mann og overgrepsutsatt, gjennom å «identifisere» rådende diskurser knyttet til denne problematikken. Gjennom å forsøke å forstå de utsattes egne fortellinger kommer vi bak statistikken, da den statiske overgrepsutsatte mannen ikke finnes. Å lytte til menns fortellinger utfordrer våre egne forestillinger. Det bidrar også til at dominerende måter å tenke mannlighet på problematiseres. Mitt håp er at åpenhet rundt disse forholdene muliggjør innsikt der et oppgjør med etablerte konvensjoner knyttet til menn og overgrep er resultatet (ibid).

Temaet seksuelle overgrep er noe jeg mener angår oss alle, både som enkeltmennesker og på samfunnsnivå. Det er noe vi ikke kan lukke øynene til. Dette fordi overgrep, som Andersen

sier, skjer i vår nærhet: «Det skjer hos oss, i ditt og mitt nærmiljø og ikke i bare spesielle omgivelser.» (Andersen 2001:20).

1.3 Relevans for studiets fagfelt

Mennesker som blir utsatt for seksuelle overgrep er en del av en familie og del av et felleskap. Som snart nyutdannet familieterapeut vil vi møte mennesker som har skam og overgrep tett knyttet til sin identitet. Dette er det derfor viktig at familieterapeuter har kunnskap om. «For alle som møter mennesker som sliter med og preges av skam, er kompetanse ett nøkkelord.» (Henriksen gjengitt i Farstad 2011:18).

Som hjelper er det viktig å kunne møte mennesker i det landskapet de beveger seg i. Min studie kan muligens øke helsepersonell sin kompetanse rundt dette temaet og gi oss flere «knagger» å henge kunnskapen vår på. Jeg håper også at jeg kan vekke nysgjerrighet rundt temaet, samt at leseren får noen nye refleksjoner.

Andersen påpeker viktigheten av at skrivende fagpersoner bidrar med kronikker, artikler, debattinnlegg og forskning for å ikke overlate arenaen til tabloidpressen og sensasjonsmakerne (2012:130).

Jeg opplever at hjelpere kan synes det er ubehagelig å snakke om overgrep og sette seg inn i hva overgrepsutsatte mennesker har vært igjennom:

«Både den som hjelper, og den som er utsatt, merker en motstand mot kunnskap om seksualisert vold. For de det gjelder spesielt, og for samfunnet generelt, er vissheten om at vold og overgrep skjer i sammenhenger der man skal være trygg, i høyeste grad ubehagelig» (Anstorp, Hovland og Torp 2011:17).

Det er ubehagelig at overgrep skjer og det er ofte lettest å beskytte seg ved å lukke øynene, da det er tungt å ta innover seg at mennesker utsettes for dette. Andersen påpeker hvor fristende det er å ta overgriperens parti. Overgriper appellerer til det universelle behovet for å ikke se, høre og uttrykke ondskap. Offeret derimot krever handling og engasjement fra oss (2012:14). Fordi overgrep ofte ikke blir snakket om, er det desto viktigere at vi tør å ta opp kampen mot den rådende stillheten. Jeg ønsker at vi skal tørre å gå utenfor vår egen komfortsone, bevege oss ut i det mer ukjente terrenget, nettopp for å kunne utvikle oss og bli enda tryggere som

hjelpere. Dette vil igjen bidra til at vi kan møte de utsatte på en trygg, verdig og profesjonell måte.

1.4 Tema og problemstilling

Min valgte problemstilling er som følger:

«På hvilke måter kan rådende diskurser vedrørende overgrepsutsatte menn bidra til å belyse denne gruppens utsatthet og framtidsutsikter?»

Jeg ønsker å se på hvordan rådende diskurser kan virke inn på overgrepsutsatte menns liv. Dette blir gjort for å kunne nærme seg de utsattes liv og på den måten kunne vise til hvordan disse blir påvirket av de uttalte diskursene. Jeg har valgt tre underspørsmål som kan belyse dette ytterligere:

-Hvilke egenskaper hos en mann står høyt i mannlighetsdiskursen?

-Hva kan gjøre det vanskeligere for en mann å være offer enn en kvinne?

-På hvilken måte kan overgrepsutsatte menn ha positive erfaringer ved å komme seg videre i livet etter overgrep?

1.5 Begreper og avgrensninger

I denne oppgaven har jeg valgt å ta for meg gruppen menn som har opplevd seksuelle overgrep. Jeg har valgt menn og utelukket kvinner, noe som er et bevisst valg. Det har som tidligere nevnt vært mindre fokus på menn som utsatte enn kvinner, og jeg ønsker derfor å rette oppmerksomheten mot dette.

Jeg vil i denne oppgaven kalle de overgrepsutsatte mennene for «utsatt mann». Ved å ha ett begrep gjennomgående i oppgaven vil det bidra til å gjøre det lettere for leseren å følge med.

Det finnes lite tekster med stemmer fra utsatte menn som omhandler kun incestforhold¹ og det var derfor vanskelig å skulle skrive kun om menn som har opplevd dette. Jeg har derfor valgt å ta for meg tekster om menn som alle er voksne og snakker om seksuelle overgrep i etterkant av disse. Mennene har til felles at de alle har opplevd seksuelle overgrep, men de har ulike relasjoner til overgriper, hvilket kjønn overgriper var, samt hvor gamle de var da overgrepene inntraff. Konteksten vil dermed variere. Dette kan bidra til å få fram variasjon i materialet.

Det er uenighet blant forskere hva man skal legge i begrepet seksuelle overgrep og dette har ført til betydelige variasjoner i anslag (Andersen 2012:29). Det er derfor viktig at leser vet hva jeg som forfatter av oppgaven legger i begrepet. Jeg forstår seksuelle overgrep slik «Senter mot incest og seksuelle overgrep» definerer det «Seksuelle overgrep er fysisk og/eller psykisk utnyttelse av barn eller voksnes seksuelle integritet.» (*SMISMO u.å.*). Med integritet forstår jeg dette som menneskers frihet og autonomi.

---

¹ Incest forstås som at overgriper er søsken, foreldre eller besteforeldre (Vea 2012:13).

2.0 Teori

Mitt forskningsprosjekt handler om utsatte menn og hvilke rådende diskurser som bidrar til denne gruppens utsatthet og framtidsutsikter. Den teorien jeg har valgt å legge frem er på bakgrunn av mitt forskningsspørsmål. Teorivalgene er med på å avgrense og ramme inn oppgaven, samt gi leseren et teoretisk bakteppe før mine funn blir presentert senere i denne oppgaven.

2.1 Hva snakker vi om?

Seksualitet mellom voksne og barn er et gammelt fenomen som vi ser beskrivelser av allerede i bibelens eldste bøker som omhandler incestforhold. Vi kan også lese om det i gresk historie der det syntes akseptert at voksne menn hadde seksuelle forhold til yngre gutter.

Oppmerksomheten rundt seksualitet mellom voksen og barn synes å ha gått i bølger opp igjennom historien. Allerede på 1400 tallet kjempet engelskmenn for å få en lov mot voldtekt av kvinner og barn. Også medisinske dokumenter fra 1856 forteller oss om titusener av hendelser med seksuelle overgrep mot barn i Frankrike (Søftestad 2005).

Det er kun 20 år siden incest og seksuelle overgrep var et helt nytt tema i den offentlige debatten her i landet. Skepsisen var stor og mange spørsmål var tilstede: «Kan slike ting som overgrep virkelig skje, og er det mulig at så mange blir rammet som undersøkelser viser?» Det manglet ikke på engasjement i debatten. Mye av diskusjonen dreide seg om man trodde eller ikke trodde at seksuelle overgrep var et fenomen i verden. Etter hvert begynte kvinner å formidle sine historier og disse kom for første gang ut i det offentlige rom. Allikevel har samfunnets reaksjoner vært og er like: fortielse, bagatellisering og misforståelser (Anstorp m fl.2011) I dagens samfunn blir kunnskap om seksuelle overgrep ofte møtt med sterke og motstridende kulturelle krefter. Selv om kunnskapen om feltet er betydelig utviklet og ikke minst synliggjort i vår tid vil både teoretikere og praktikere framholde at barneovergrep fortsatt er tabulagt (Søftestad 2005).

2.2 Seksuelle overgrep i Norge

Hilde Pape og Kari Stefansen har i samarbeid med Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) utarbeidet en rapport fra 2004 som viser til forekomst av seksuelle overgrep i Norge:

	Omfang	Definisjon	Alder	Utvalg	Metode og svarrate
Oslo-undersøkelsen 2003	8% K 4% M	Utnyttet eller misbrukt seksuelt før fylte 16 år	Før fylte 16 år	Tilfeldig utvalg på 8000 innbyggere i Oslo, i alderen 24-55.	Postal survey Svarprosent 56
Pedersen og Aas 1995	17% K 1% M	All seksuell kontakt mellom barn (<13år) og voksne (>17år), samt tilfeller av seksuell kontakt etter fylte 13 år hvor det er brukt makt	Før fylte 20 år	465 ung-dommer i Osloområdet ¹	Postal survey Svarprosent 90
Tambs 1994	13% K 7% M	Seksuell kontakt som omfatter berøring av genitalia	Før fylte 18 år	Nasjonalt befolknings-utvalg på 5000 i alderen 18-60 år	Postal survey Svarprosent 37
Schei, Muus og Bendixen 1994	19% K 4% M	Seksuelle overgrep omfatter både overgrep av ikke-fysisk karakter (eks forslag om å utføre seksuelle handlinger, se på en annens kjønnsorganer) og overgrep som innbefatter fysisk kontakt (fra beføling til ulike former for samleie/penetrering)	Før fylte 18 år	1322 tilfeldig utvalgte studenter i Trondheim	Utdeling av spørreskjemaer på forelesninger Svarprosent kvinner 79, menn 72

(Pape og Stefansen 2004).

Sætre m.fl 1986	19% K 14% M	Seksuelle overgrep omfatter både overgrep av ikke-fysisk karakter (eks forslag om å utføre seksuelle handlinger, se på en annens kjønnsorganer) og overgrep som innbefatter fysisk kontakt (fra beføling til ulike former for samleie/penetrering)	Før fylte 18 år	Lands-representativt utvalg på 2135 personer 15 år og eldre	Utdeling av spørreskjemaer i tilknytning til MMIs månedlige omnibusser Svarprosent 48
--------------------	----------------	--	--------------------	---	---

2.2.1 Kort om strafferammen

I Norge er den seksuelle lavalder 16 år. Juridiske definisjoner av ulike seksuelle overgrep finner vi i «*Straffeloven § 191-211- om seksualforbrytelser*» Her skiller en mellom:

- Seksuell krenkende atferd (blotting, kikking og visning av pornografi)
- Seksuell handling (eksempelvis berøring av kjønnsorganer)
- Seksuell omgang (ulike former for samleie, masturbasjon)

2.3 Seksuelle overgrep mot menn

Seksuelle overgrep mot menn finner sted overalt i verden. WHO anslår at på verdensbasis er det 150 millioner jenter og 73 millioner gutter under 18 år som har opplevd tvunget samleie eller andre former for seksuell vold som involverer fysisk kontakt (Puncher 2006 gjengitt i Andersen 2012). I USA dukket de første publikasjoner om gutter og menn som seksuelt overgrepsutsatte opp rundt 1980 (Spiegel 2003). Det ble også avdekket omfattende overgrepssaker i den katolske kirke der de utsatte var gutter og det begynte å komme litteratur om seksuelle overgrep mot gutter og menn. Dette spredte seg også til Norge. Menn som seksuelt overgrepsutsatte begynte rundt 1990 tallet forsiktig å bli tematisert her i landet. Incest hadde imidlertid kommet på dagsordenen på et noe tidligere tidspunkt, selv om det i hovedsak ble ansett som et kvinnetema (Andersen 2012).

Tradisjonelt sett har man tenkt piker som ofre og menn som overgripere. Dette kan være en mulig årsak til at menn har kommet sent på banen som overgrepsutsatte. Forskning på dette feltet har imidlertid økt og kunnskapen rundt feltet vokst, men det er fremdeles mye usikkerhet rundt temaet. Både hvor omfattende problemet er, hvordan det skal kunne kartlegges, og de ulike konsekvenser av å bli utsatt for overgrep (ibid).

Forskning på seksuelle overgrep viser stor variasjon i tallgrunnlag over hvor mange jenter/kvinner og gutter/menn som blir utsatt. Spriket i studienes tall kan forklares ved forskjellig metodebruk, utvalg, svarprosent og hvilken definisjon som ligger til grunn (Andersen 2009:9).

I Norge er statistikken på 5 % av gutter som vokser opp blir utsatt for seksuelle overgrep av en de kjenner. Dette vil si at 120 000 norske menn over 18 år går rundt med overgrepshistorie (Brekke 2011). Mange menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep sliter med virkningene av det i lang tid etterpå. Indirekte blir enda flere berørte enn kun den overgrepsutsatte mannen. Det berører både barn og voksne, kvinner og menn som står i nære relasjoner til den som har vært utsatt (Andersen 2012).

Faglitteratur på området (Spiegel 2003) viser til at alvorlig depresjon, fare for selvmord, angstlidelser, posttraumatisk stress symptomer, svekket selvbilde, vansker knyttet til sosial interaksjon og intime situasjoner forekommer oftere hos menn som har vært utsatt for overgrep enn hos dem som ikke har vært utsatt. Det er viktig å ta med at det alltid er individuelle forskjeller på de som blir utsatt, og det er ikke slik at bestemte typer overgrep resulterer i bestemte korttids og langtidsvirkninger. Faktorer som gjerne spiller inn er konteksten overgrepene skjer i, alder på den utsatte, relasjon til overgriper, overgriperens kjønn, arten og varigheten av overgrepene, og om den utsatte forteller det til noen eller holder det skjult (Mendel 1995).

2.4 Seksuelle overgrep i et kulturperspektiv

«Kultur dreier seg om de ideene en gruppe deler om hva som er rett og galt, stygt eller pent. Det dreier seg om daglig atferd og meningen med livet.» (Aasen 2003 gjengitt i Jensen og Ulleberg 2011:206).

I alle møter mellom mennesker skapes sosiale verdener. Disse er uforutsigbare, uferdige og flertydige. Gjennom samtaler deltar vi i konstruksjonen av sosiale verdener gjennom koordinering av mening som bidrar til felles forståelse. Kultur læres til nye generasjoner, men vil også endre seg over tid, avhengig av samfunnsutvikling og politiske beslutninger (Jensen og Ulleberg 2011).

Kunnskap om seksuelle overgrep møtes med sterke og ikke minst motstridende kulturelle krefter. Samfunnets ambivalens vises ved at man på den ene siden aksepterer en viss grad av seksualisering av barn og ungdom, samtidig som man fordømmer at voksne utnytter barn for egen tilfredsstillelse. Grenseoppgangene mot hva samfunnet godtar er ikke tydelige (Søftestad 2008) Halldis Leira definerer tabu som et kulturelt fenomen, og betyr et sosialt forbud mot å

synliggjøre eller fortelle. Vår kultur opprettholder tabuer med forakt som en mulig straff. Forakt kan føre til skam, isolasjon og stigmatisering. Disse prøver de fleste å unngå. Og dette fører til at de fleste mennesker underordner seg normen om at det usynlige ikke skal bli sett. Tabu mot incest og forbud mot sex mellom voksen og barn generelt finnes i omtrent alle kjente kulturer (Leira 1990).

Svein Mossige forklarer hvordan tabueringen kan føre til:

- At privatpersoner og offentlig ansatte får vansker med å tro at overgrep mot barn kan forekomme.
- At personer som forteller at de har vært utsatt, blir møtt med negative reaksjoner på ulike måter, eksempelvis mødre i møte med rettsvesenet, samt fagfolk i møte med familier, innenfor eget fagmiljø og i det offentlige rom. Enkelte beskriver dette arbeidsområdet som en kulturell risikosone (Mossige gjengitt i Søftestad 2008:50).

2.4.1 Stigma

Skam og stigma henger sammen da stigmatisering skaper skam. Skammen som vokser fram som gjensvar på andre menneskers stigmatisering er en veldig sterk skam. Hva som bli ansett som stigma er kulturelt betinget (Farstad 2011). Grekerne skapte begrepet stigma som et tegn på kroppen som hadde som funksjon å avsløre noe usedvanlig og slemt om bærerens moralske status. Tegnene ble brent eller skåret i kroppen og kunngjorde for alle at dette var en person som skulle unngås, spesielt på offentlige steder (Goffmann 2000). Det dreier seg om et individ, som i alminnelig sosialt samvær ville blitt akseptert uten vanskelighet, men som har en egenskap som vi ikke kan unngå å legge merke til, og som får oss som møter vedkommende til å vende seg bort fra han og til å se bort fra hans øvrige egenskaper. Han har et stigma, han avviker fra våre forventninger og gjør han dermed uønsket (ibid).

2.5 Destruktiv skam

Alle mennesker har erfaringer med skam. Noen skamerfaringer kan vi leve godt med, mens andre trengs det år å bearbeide. Skam er en medfødt psykobiologisk respons på blottstillelse eller avvisning. Vi reagerer kroppslig og affektivt på uønsket blottstillelse. På det å ikke få kontakt, på det å bli stilt naken foran andre, symbolsk eller fysisk og det å bli stilt utenfor felleskapet. Det er imidlertid store forskjeller innenfor skam. Det spenner fra den skam som

rammer i øyeblikket og fort blir glemt, til den skam som rammer identitet og selvfølelse i alvorlig grad. Dette er den destruktive skammen. Denne skammen er en skam som inntar en «global» plass i menneskets identitet og selvoppfattelse (Farstad 2011). Den destruktive skammen blir beskrevet som en indre sabotør med ødeleggende effekt. Den er hard og uten nåde. Når skam internaliseres er det en vedvarende følelse av å være ødelagt, defekt og aldri god nok som det mennesket man er. Dette er en tung identitet å bære.

Den senere tid har det vokst fram en anerkjennelse av at skam kan ødelegge alle de verdener mennesket har del i. Den fysiske, gjennom kroppen og dens sansing og evne til å ta del, den sosiale verden og samspillet med andre og den indre verdens selvopplevelse og evne til å bære eller ikke bære traumer, tap og overgrep. Skammen isolerer og ødelegger individer og relasjoner. Nettopp fordi skam kan sette spor i og prege alle disse dimensjonene ved menneskets verdenserfaring er skammen viktig å gjøre til tema og gi et språk til (ibid).

Psykiater Finn Skårderud har jobbet mye med skamproblematikk i møte med sine klienter og sier at når vi sier setningen «Jeg skammer meg» så er det en av de sterkeste setninger vi kan formulere fordi da oppleves det som at hele selvet på spill. Han omtaler den dype skammen slik: «Den er som en gift, den ødelegger liv og den er antisosial. Jeg hater den. Jeg hater denne sjelens sykdom.» (Skårderud 2000:131). Skårderud påpeker at skam er lett å identifisere. Dette kommer av at den som bærer kronisk skam opplever at kroppen stivner til og mimikken flates ut. Tankene blokkeres og de spontane bevegelsene avbrytes. En kjenner hete i kroppen og ansiktsrødmen kan komme på bare noen sekunder (ibid).

2.5.1 Menn og skam

Ruth Almedal og Laila Danielsen skrev i sin hovedoppgave i psykologi om utsatte menn i «*Voldtatte menn*». De intervjuet 6 voldtatte menn som de sammenlignet med kunnskap om kvinners situasjon. De fremhever tre grunner til at skammen oppleves så intenst hos utsatte menn. For det første kan det fremstå som om voldtekt både for kvinner og menn skaper er underkastelse og passivitet som blir til en lite aktiv motstand blant de utsatte. For mennene blir denne passiviteten en stor kontrast til den kulturelle forestillingen og forventningene til mannen som stor, sterk og i stand til å kunne forsvare seg mot farer. For det andre føler de seg objektivisert. Mennene har ikke blitt «lært» opp til at kjønnsorganene og kroppen er sårbar på

samme måte som kvinner, noe som resulterer i et enda større sjokk når overgrepene faktisk skjer. For det tredje føler de seg annerledes. De trodde ikke at menn kunne voldtas, så når de selv opplever dette opplever de en identitetskrise. De føler seg annerledes enn menn generelt, samtidig som de ikke kjenner seg som kvinner. Dette skaper utfordringer og forvirring (Almedal og Danielsen 1994).

2.5.2 Samfunnets individualisering

Finn Skårderud skriver i artikkelen «*Tapte ansikter*» om en transportert skam. En skam som er transport fra kollektiv norm til individuell norm. Han sier at den kollektive normen forholder seg til hva som er de kollektive begrepene om skam og ære. Men en slik transport av skammen mot den individuelle betyr ikke at skammen forsvinner, men at vi mister språket om den. Skammen blir dermed tausere og mer ensom. Denne individualiseringen oppløser den tradisjonelle skammen og skaper en ny skamdynamikk hvor min identitet er knyttet til hvordan jeg fremtrer. Mennesker kan ikke lenger lene seg inn i en familie og tradisjonelle roller slik som i det tradisjonelle samfunnet. I et samfunn der det å oppnå noe og lykkes er en verdimeslig akse, vil det å ikke oppnå noe være en moderne kilde til skam. Hva som er forventet er lokalt og skam er knyttet til ens referanseramme. Sosial identitet er et kontinuerlig sjansespill (Skårderud 2002). Også Sosiolog Ivar Frønes skriver om denne individualiseringen i «*Oppnåelsessamfunnets ære*». Dette er et samfunn der individets ære og suksess måles ut fra sosial kapital (nettverk), symbolsk kapital (posisjon i sosiale og kulturelle hierarki) og renommé (individuell omdømme). Frønes viser til hvordan det moderne samfunnet har helt andre skamdynamikker enn det tradisjonelle samfunnet. Æren kan dermed raskt rives ned (Frønes 2002). Psykolog Sharon Lamb påpeker at en individualisering av seksuelle overgrep og det å ikke snakke om det som et samfunnsproblem, noe som kan ramme alle, bidrar til å holde offeret og overgrepene skjult i samfunnet vårt (Lamb 1999).

Også forfatter Arne Rolijordet snakker i boken «*Kollektiv og individ*» om denne individualiseringen som har utviklet seg i samfunnet. Han sier at «Et samfunn som beveger seg fra konkurranse i økonomien til en konkurranse mellom individene på alle livets områder, vil bli et umenneskelig samfunn.» (Rolijordet 2006:22).

2.5.3 Skam kontra skyld

Det er skrevet lite om, og har vært lite fokus på, hvor alvorlig skammens rolle er i eldre faglitteratur. Historisk sett har fokuset vært på skyld, men relativt lite forskning omkring utvikling av skam. Heldigvis har det de siste 20 årene skjedd en eksplosjon i studier av skam. Det som står sentralt i disse studiene er kunnskap om hvor viktig skammen er både i forhold til å utløse og opprettholde psykisk lidelse (Follesø 2011). Skyld og skam blir ofte sammenlignet og mistolket i forhold til hverandre. Mens skyld henvender seg til noe du har gjort, refererer skam til den du er. Skyld og skyldfølelse er lettere for oss å begripe og ikke minst møte enn skam. Skyldfølelsen retter seg mot noe konkret, mens skamfølelsen er mer ubegripelig og flyktig. Skammen for selve skammen gjør at vi ikke ønsker å prate om det, vi vil skjule det, og dermed blir vi også mer språkfattige rundt fenomenet. Både skyld og skam blir forbundet med negative selvvurderinger og begge faller under kategorien vi kaller «moralske følelser». Dersom man skal se på skam som en moralsk følelse knytter det an til fellesskapets stigmatisering og mennesker som overskrider moralske verdier og gitte normer. Å skamme mennesker som bryter med disse har en hensikt å virke normerende og oppdragende, men kan skape uønskede sosiale konsekvenser (Farstad 2011).

2.5.4 Skam som et sosialt fenomen

Psykolog Kirsten Benum har lenge jobbet med overgrepsutsatte og skamfølelser. Hun sier at «Skam er et sosialt fenomen. Det er et budskap om ikke-verdi i fellesskapet, at du gjorde noe galt.» (2011:138). Hun mener at det er noe samfunnet ikke ønsker å ta stilling til. Og måten kulturen og samfunnet tar stilling til dette er at offeret klandres (ibid).

Et felt som overgrepsfeltet, og da spesielt det som omhandler mannlige overgrepsutsatte er såpass lukket at stereotyper har gode vekstvilkår. Er du en overgrepsutsatt mann er du omgitt av virkelighetskonstruksjoner produsert av eksperter og institusjoner, litteratur, måten politiske aktører nærmer seg eller unnviker temaet på. Det ser ut som om disse diskursene har felles en viss karakter, nemlig unngåelse, devaluering og eksklusjon av den undertrykte mannen (Andersen 2012:65). Også media spiller inn i dagens samfunn. Media er med på å forme oss på hvordan vi skal være og hvordan vi skal se ut. Mediene er vår tids gapestokk. De vellykkede fremheves og de marginaliserte stemmene blir i liten grad synliggjort. Vi ser stadig enkeltindivider som blir hengt ut for tabber de har begått, og mediene definerer i stor

grad hva vi tenker er sant. Media har dermed stor makt i å påvirke direkte og indirekte skam (Okkenhaug 2009).

Benum påpeker at siden skam er en av de sterkeste sosiale følelser, må løsningen også være sosial. Hennes erfaring tilsier at nettopp det å bli inkludert i den sosiale sammenhengen igjen vil derfor kunne hjelpe (2011).

2.5.5 Relevant forskning

Kåre Torgny Pettersen har forsket på seksuelle overgrep og menn. Han avla i 2009 sin doktoravhandling med tittelen «*An exploration into the concept and phenomenon of shame within the context of child sexual abuse*».

Pettersen informerer om at i forbindelse med sin doktoravhandling gikk han gjennom 76 tekstbøker skrevet fra 1870-2008. Kun i fem av disse fant han skam nevnt som et problem knyttet til seksuelle overgrep.

I sin doktoravhandling har han snakket både med overgrepsutsatte kvinner og menn om skam og selvtillit. Han har intervjuet 19 personer som ble gjennomført i fem fokusgrupper.

Pettersen gjennomførte også dybdeintervjuer av 4 av deltagerne. Resultatene viser at skam innebærer en akutt, smertefull opplevelse. For enkeltindivider som opplever skam vil de ofte føle verdiløshet, inkompetanse og generelt en selvforakt. Disse negative vurderingene kan oppsluke hele selvet. Informantene snakket om skam, skyld og stigma når de snakket om seg selv og sa ord som fremstilte lidelse og fortvilelse.

Pettersen sier at han forventet at skyld skulle være det ordet som ble nevnt mest i sammenheng med skam. Men skyld var det femte mest brukte ordet i intervjuene. Skam var det sentrale ordet gjennom alle intervjuene. De sier også at de ser mer positivt på skyld enn skam. Informantene ser ut til å legge skyld på seg selv og skammer seg for at de ikke greide å stoppe misbruket. I tillegg forteller samtlige informanter at de har opplevd å få skyld og skamfølelser fra familiemedlemmer og fra samfunnet generelt (Pettersen 2009).

2.6 Taushet

En stor andel overgrepsutsatte forteller aldri om sine overgrepserfaringer. Overgrepsutsatte barn forteller sjelden eller mislykkes i å avsløre det de har opplevd mens de er barn. Rundt en fjerdedel av informantene til Alaggia (2004) fortalte at de bevisst ikke hadde fortalt om overgrepene da de var små (Alaggia gjengitt i Søftestad 2008:29). Ullmann (2003) har gjennomgått en rekke studier som beskriver hva utsatte selv rapporterer om hvorfor de fortiet om sine overgrepserfaringer. Dette kom av flere forhold:

- De mente de ikke ble trodd
- De skammet seg
- De følte de selv hadde skyld i overgrepene
- De fryktet overgriper
- De ville ikke såre andre mennesker ved å fortelle

Denne gruppa fortalte om overgrepene først da de var blitt voksne (Ullmann gjengitt i Søftestad 2008:30).

Også Andersen påpeker at «en voksen manns fortelling om å være seksuelt overgrepsutsatt startet i de langt fleste tilfeller da han var barn/ung gutt» (2012:15).

Psykoanalytiker Alice Miller (1997) snakker om «*The lost word of feeling*» og beskriver en verden der barnet må tilpasse seg de voksnes behov og undertrykker sine egne følelser for å bevare tilknytningen. Barnets følelser knyttet til selvet, til andre og til verden finnes i barnet, dypt begravd og lagret i barnets celler. Denne lagrede informasjonen vil kunne vekkes til live av erfaringer senere i livet. En voksen vil i slike tilfeller møte en språkløs følelse, fordi følelsen aldri har vært anerkjent, bekreftet og reflektert. Når det gjelder skam vil det kunne være slik at individet får kontakt med og erkjenner ulike fragmenterte deler av selvet, men at skamfølelsen ovenfor enkelte deler er så stor at språkliggjøringen likevel uteblir, og at disse delene av selvet forblir ikke kommunisert og forsøkt skjult for andre (Miller 1997).

Språk eller manglende språk kan også ha en sammenheng med sansinger knyttet til erfarte traume. Det kan handle om språk som ble brukt mot og ovenfor den utsatte. Eller det kan handle om den utsattes erfaring om at det ikke nyttet å si ifra eller be om hjelp (Farstad 2011).

2.7 Symbolsk vold

Seksuelle overgrep er noe en person utsettes for av noen som har mer makt og som misbruker denne makten. Overgrep handler derfor alltid om maktubalanse (Andersen 2012). Den franske sosiologen Pierre Bourdieu (f.1930) har bidratt til å kaste lys over makt og undertrykking som fenomen. Han var spesielt opptatt av hvordan noen mennesker tilsynelatende frivillig aksepterer en posisjon som dominert. Den dominerte betrakter andres dominans og egen underkastelse som noe nærmest naturlig. Dette fenomenet har han kalt «symbolsk vold». Denne legitimeringen av undertrykkelsen er mulig nettopp ved at de sosiale maktstrukturene blir akseptert som riktig og naturlig (Andersen 2001).

Symbolsk vold handler ikke om fysisk overlegenhet eller styrke. Det er en maktrelasjon som er basert på feilaktig anerkjennelse av ikke-fysisk overlegenhet. Den dominerte ser på seg selv med den dominerendes blick. Maktrelasjonen kjennetegnes av at den underlegne selv er delaktig i undertrykkelsen gjennom at en gitt oppfatning av virkeligheten betraktes som selvsagt og naturlig. Opplevelsen av å være i en avmaktsposisjon er vanskelig å forklare og ikke minst forstå, både for de som utsettes for det og for omverdenen. Dette gjelder kanskje aller mest der den overgrepsutsatte gutten/mannen fysisk sett virker sterk nok til å kunne forsvare seg. Spørsmålet «hvorfør gikk du ikke?» er ikke et usannsynlig spørsmål som kan komme dersom den utsatte velger å fortelle om overgrepserfaringene (Andersen 2012).

«Om det er noen kjerne eller essens i det som går under navnet seksuelle overgrep, kan «herredømmeforhold» være en god kandidat. Som en overordnet term ser den ut til å fange et slags fellesbudskap fra deltakerne om seksuelle overgreps natur» (Andersen 2012:71).

2.8 Makt

Den franske filosofen Michael Foucault (1926-1984) mente at det er i makt at vår sosiale verden skapes, at objekter skilles fra hverandre og får karakterer og relasjoner til hverandre. Makt er både det som skaper vår sosiale verden, og det som gjør at verden ser ut og kan snakkes om på bestemte måter, mens andre muligheter utelukkes. Makt er i den forstand både produktiv og begrensende. Makten konstituerer diskurser, viten, kropp og subjektiviteter.

Sannhet produseres gjennom diskurser. Foucault mener at det ikke er slik at objektene eksisterer som noe forut for vår forståelse av dem. Objekter eller gjenstander slik som seksualitet, kjønn og subjekt blir til og får sin eksistens gjennom de diskursene som tilsynelatende bare omtaler dem. Foucault er ikke så interessert i hvorvidt en diskurs gir en sann representasjon av virkeligheten eller ikke. Han er mer opptatt av de mekanismene som gjør at en diskurs blir fremhevet fremfor en annen. Foucaults maktbegrep er et oppgjør med den tenkningen som ser makt som en bevegelse ovenfra og ned, der makt er noe noen mangler og noen har og som fører til en undertrykkelse av noen subjekter. Han ønsker å fange opp den makten som ikke bare undertrykker og ødelegger, men som samtidig bygger opp og produserer (Egeland og Jegerstredt 2008).

En viktig side ved Foucaults maktbegrep er at det ikke er negativt eller positivt. Der det finnes makt, finnes det også en motmakt. Man kan dermed etablere en ny historie og på den måten få mennesker til å være agent i eget liv (White 2006).

2.9 Traumeperspektiv

Det kan se ut som fokuset på skam har vokst i takt med forståelsen av traumer de siste tiårene.

En skiller mellom en enkeltstående traumatisk hendelse og flere gjentatte traumer.

Interpersonlige traumer, enten man er utsatt som ung eller voksen, kan få langvarige og utfordrende konsekvenser knyttet til helse. Hvilken type traumatiske hendelse som finner sted, forhold mellom offer og overgriper, den utsattes tidligere traumehistorie, alder, resiliens og om traumet er enkeltstående eller gjentatte ganger, vil påvirke om den utsatte utvikler posttraumatisk stressyndrom (PTSD) eller kompleks posttraumatisk stressforstyrrelse (CPTSD).

Mennesker som er traumatisert gjennom relasjoner, vil ha erfaring med skam, uavhengig om den er identifisert som skam eller ikke. Siden traumer er psykofysiske erfaringer, setter det også sine spor i kroppen, selv når traumet ikke forårsaker åpenbar fysisk skade. Traumer som er knyttet til emosjonelt, fysisk eller seksuelt misbruk kan i etterkant manifestere seg som en redsel for å gå i stykker, for å bli utslettet og dø. En slik redsel kan ligge i skamkroppen og dreie seg om den påførte skammen. Skam over å være utsatt og ubeskyttet, skam over å ha kommet i en offerposisjon, og skammen over å ikke ha klart å kjempe tilbake. Kroppen er dermed viktig i all traumebehandling. Traumer ødelegger offerets fundamentale forestillinger om og følelsen av trygghet og egen verdi (Farstad 2011).

Det er viktig å skille mellom å være utsatt for overgrep og det å være traumatisert. Det finnes ingen linearitet mellom overgrep og traume. Overgrep handler om hva en overgriper gjør mot en person, mens traumer (seksuelle) refererer til virkningen overgrepet har på den utsatte. Det er personens subjektive opplevelser og eventuelle symptomer/følger som avgjør om en hendelse er traumatisk eller ikke (Mejia 2005 gjengitt i Andersen 2012).

3.0 Mannsrollen

I dette kapittelet vil jeg vise til teori om hva det vil si å være en mann tradisjonelt sett, men også belyse mannsrollen i dagens samfunn. Leser vil få innblikk i forskning på feltet.

Avslutningsvis blir kvinnen som overgriper presentert i dette kapittelet.

3.1 Skapningens herre

Stephen M. Whitehead legger vekt på at kjønn mest sannsynlig er det kjennetegnet som i aller størst grad bestemmer hvilke oppfatninger personen har til seg selv og hvilke forventninger en opplever andre har til en (Whitehead 2002). Historisk sett har mannen i de fleste kulturer representert skapningens herre. Mannen har vært som et symbol på selve mennesket. Dette har preget både vitenskapelig tenkning, filosofi, religion og moral. På 1900 tallet tok de nye samfunnsvitenskapene over den rollen religionen og filosofien tidligere hadde når det gjaldt å bestemme det rådende menneskesynet. Eksempelvis tok både medisinen og også senere psykologien opp synet om at mannen er noe i kraft av seg selv. Dette ble ikke eksplisitt uttalt, men læren om menneskets normalutvikling ble læren om mannens utvikling. Videre ble læren om vanlige konflikter og problemløsningsmetoder i stor grad læren om mannens konflikter og problemløsningsmetoder. Mannen ble på den måten normen. Denne tenkningen er virksom i psykologien og medisinen også i dag, selv om den er mer tilslørt nå enn tidligere. Vi prøver å snakke om mannen og kvinnen som likeverdige partnere som skal utfylle hverandre men glemmer at mannsrollen historisk sett har vært definert ut fra relativ makt og krav om overordning i forhold til kvinner. I denne rolleforventningen ligger nesten et krav om at den virkelige mannen skal ta mer plass og være «større» enn kvinnen. Tradisjonelt sett er mannens rolle motsetningen til kvinnens. Han er aktiv, selvstendig og uavhengig, er handlekraftig og har selvtillit. Han vender sitt sinne utover. Samfunnet stenger menn og kvinner inn i kvinnelighet og mannlighet. Det å være mann betyr å ikke kunne vise seg usikker, utrygg og svak og det å kunne vise hele spekteret av følelser. Så lenge problemer knyttet til det tradisjonelle mannlighetsidealet fortsetter å være utydelige, vil det være vanskelig for mannen å utvikle sin mannlighet (Anstorp og Axelsen 1990).

3.2 Normativ mannlighet

Et normativt mannlighetsideal handler om hva og hvordan menn *bør* være. En mann som bærer på erfaringer som seksuelt overgrepsutsatt, har opplevd noe som strider mot en vanlig oppfatning av det å være mann, nemlig å være et offer (Andersen 2012). Solveig Laugerud skriver om offerrollen i sin masteravhandling i rettssosiologi. Hun fant ut at:

«De kulturelle forestillingene om overgrep er i stor grad kjønnnet, da kvinner må leve opp til et offerideal for å få anerkjent sin offerstatus, mens mennene ikke tillates en offerstatus på grunn av denne feminiseringen av offerrollen og forestillinger om mannlighet» (Laugerud 2007:131).

Mannlighetsidealet kan se ut til å hvile på en trefoldighet:

- Menn er ikke offer
- Menn er seksuelle initiativtakere
- Menn er heteroseksuelle (Andersen 2012:101).

Når en gutt utsettes for seksuelle overgrep og opplever følelser av hjelpeløshet, maktesløshet og underkastelse strider dette med en kjønnsrollesosialisering som krever at en gutt skal være sterk og selvstendig. Han blir stående i en konfrontasjon mellom uforenelige psykososiale prosesser som bryter ned det normative idealet som forbyr menn å være offer. Menn nektes av seg selv og kulturen å være hjelpetrengende og svake. Den normative mannlighetsdiskursen er kanskje den mest innflytelsesrike diskursen i feltet og den bidrar til å marginalisere andre diskurser for eksempel en terapeutisk diskurs der mannen muligens kunne fått hjelp. Dette igjen fører til at den overgrepsutsatte sitter igjen med anklagene og ansvaret (Andersen 2012).

«Ved at overgrepsutsatte menn konstrueres som «de andre, blir ikke den virkeligheten de representerer, anerkjent som et mer generelt samfunnsanliggende. «Menn som offer» kommer ikke i fokus, og med det unngår man noe som kunne vært et godt utgangspunkt for å se på uheldige sider ved et normativt mannlighetsideal» (Andersen 2012:91).

Å prøve å være «normal» kan være en måte å bringe overgrepserfaringene til taushet på. For eksempel kan det å få familie, eller være i et varig heteroseksuelt forhold være sosiale markører i den retningen. Dersom den utsatte mannen har vært utsatt for overgrep fra en mann kan frykt for å være homoseksuell eller bli oppfattet som det som et resultat av overgrepene være tilstede. Å tie om overgrepene og gjøre seg til talsmann for normative mannlighetsstandarder kan være et forsøk på å gjenvinne kontroll og verdighet (Andersen 2012:79).

3.3 Mannsforskning

Mannsforskning som et eget forskningsområde har i Norge vokst fram i løpet av de to siste tiårene. I 2008 fikk Universitetet i Oslo et eget professorat i likestillings og maskulinitetsforskning finansiert av Barne og liketillingsdepartementet.

Stortingsmelding *nr. 8. – om menn, mansroller og likestilling* (2008-2009) kan sies å representere en konklusjon på de senere års utvikling. Denne meldinger omtaler gutter og menn som sosialt utsatte. Menn som et offer og som hjelpetrengende synliggjøres og aktualiserer tanken om nødvendige tiltak også for menn. På bakgrunn av dette har en fra 1 januar 2010 pålagt alle kommuner i Norge å gi menn på lik linje med kvinner et tilbud på krisesentre. Dette antyder en bevegelse innen kjønnsforskning da vold og seksuelle overgrep tradisjonelt har vært forbundet med hva menn gjør, ikke hva de blir utsatt for (Andersen 2012).

Kunnskap om maskulinitet har utviklet seg raskt over de siste to tiår. Konklusjonen av forskningen på feltet er viktig, med nye metoder, nye temaer og nye grupper som blir forsket på (Connell 2005). Den australske sosiologen Raewyn Connell har spilt en sentral rolle i den konstruktivistiske delen av maskulinitetsforskningen de siste tjue årene. Connell mener at maskulinitet er en kulturell konstruksjon. Maskulinitet er en prosess som bidrar til å posisjonere menn i et motsetningsforhold til kvinner, og vil med dette utgangspunktet bare eksistere innenfor et kjønnsystem, slik vårt samfunn har (Langeland 2008).

3.4 Hegemonisk maskulinitet

Raewyn Connells maskulinitetsteori har hatt stor innflytelse på feltet og spesielt har «hegemonisk maskulinitet» fått stor oppmerksomhet (Andersen 2012). Hegemonisk maskulinitet henvender seg til en gruppe menn som er kulturelt opphøyet. Det kan defineres som en konfigurasjon av kjønnspraksis som støtter det ledende aksepterte. Dette vil ikke si at de mest synlige bærerne av hegemoni alltid er de menneskene med mest makt. Det kan være alt fra fantasi figurer på film eller skuespillere. Hegemoni kan bli til dersom det er korrespondanse mellom kulturelle idealer og institusjonell makt, kollektiv eller individuell (Connell 2005:77).

Connell karakteriserer dagens hegemoniske maskulinitetsideal som en hvit, vestlig, heteroseksuell mann, med egenskaper som aggressivitet og evne til å utøve vold (Langeland 2008).

Hegemonisk maskulinitet er kun en av flere maskuliniteter i et samfunn.

Hegemonikonstruksjoner er alltid relative. Connell har funnet fire former for maskulinitet som står i et relasjonelt og dynamisk maktforhold til hverandre. Den første er som nevnt hegemonisk maskulinitet, de tre andre er kalt underordnet, marginalisert og medvirkende.

Den hegemoniske maskulinitet står i relasjon til den underordnede maskuliniteten. Det kan være ulike former for underordning, avhengig av sosiale, kulturelle og politiske forhold og tid. Marginalisert maskulinitet er relativ til autoriseringen av den hegemoniske maskuliniteten til den dominante gruppen. Den medvirkende maskulinitet sier noe om hvordan store grupper menn godtar den hegemoniske konstruksjonen av maskulinitet og drar fordeler av den, uten at de selv har mulighet til å innta en hegemonisk posisjon (Andersen 2012).

For enkeltmennesket er maskulinitet levde kjønnsprosjekter som skapes i et samspill gjennom samfunnets normer og individet. Dette betyr ikke at menn står helt fritt til å velge sin posisjon innenfor kjønnsorden. Valgene styres på mange måter av det samfunnet mennesker lever i, det å gjøre motstand mot det rådende systemet er ikke ukomplisert. Teorien til Connell utfordrer både menn og kvinner til å bli bevisst hvordan maskulinitetshierarkier i samfunnet vårt fungerer, og til å gjøre opprør mot det rådende hegemoniet vi har (Langeland 2008).

3.5 Stereotypiene

George L. Mosse (1918-1999) var en historiker som var opptatt av hvordan kjønn og seksualitet har hatt politisk betydning. I «*The image of man*» (1996) beskriver han utviklingen av det maskuline idealet fra 1800 tallet og fram til i dag. I studien fremstår maskulinitet som et ideal, en stereotyp om hvilke kvaliteter som var særlig mandige, og som menn måtte tilstrebe seg. Mosse mener at maskulinitet er ett bestemt ideal. Det er en bestemt forestilling om det mannlige. Dette idealet har vært knyttet til mannskroppen, og han beskriver den historiske prosessen der det moderne idealet for menn ble å være sunn, vakker, atletisk, ha selvdisciplin, viljestyrke, æresfølelse og mot. Mosse mener dette idealet som ble etablert rundt 1800 tallet har forandret seg lite siden. Mosses hovedpoeng er at oppfattelsen av maskulinitet har vært knyttet til den kulturelle stereotypen som alle i et samfunn deler (Koren 2008:298). Mosse ser maskulinitet som mer rigid og bestandig enn mange andre kjønnsforskere. I Mosses teori om framveksten av den moderne maskulinitet spiller mottypen en fremtredende rolle. Dette er et begrep om en negativ stereotyp, i motsetning til den positive, normative maskuliniteten. Mottypen var de mennene som ikke oppfylte det maskuline idealet. Mottypen var umandig, stygg, svak og lat, og uten den karakterfastheten som krevdes av en skikkelig mann. Det mentale bildet av mottypen var forbundet med kaos, kjønnsforvirring og samfunnsoppløsning. Mosse legger vekt på at menn som ikke oppfylte det maskuline idealet, ble marginalisert og ansett som trusler mot samfunnet (Koren 2008).

3.6 Kvinnen som overgriper

Alle samfunn har oppfatninger av hva det vil si å være mann og kvinne, og hvordan man bør oppføre seg i lys av dette. Dette er sosiale konstruksjoner og ikke direkte resultater av biologiske kjønnsforskjeller (Eriksen 2010).

Psykolog Nils Eide-Midtsand skriver i artikkelen «*Fanger i blåskjeggs borg- langtidsvirkninger av seksuelle overgrep mot gutter*» noen større trekk ved forståelsen av mannens rolle i Norge. Han påpeker at mannen skal være sterk, uavhengig, dominerende og kontrollerende mens kvinnen skal innta en mer underlegen, dominert og kontrollert posisjon. På det seksuelle planet står forestillingen om at mannen alltid er klar for sex og at sex alltid er en positiv opplevelse. Dette har betydning for synet på overgrep (Eide-Midtsand 2003).

Vi vet at menn og gutter utgjør hoveddelen av seksuelle overgrep mot barn. Eksisterende forskning viser at dette gjelder 90-95 prosent av sakene som oppdages (Søftestad 2008). Det er allikevel rundt 5-10 prosent av kjente overgripere som er kvinner. Disse begår overgrep mot barn av begge kjønn. En kan anta at antall seksuelle overgrep begått av kvinner er underrapportert på grunn av det samfunnsmessige tabuet mot å se og fortelle om mødres seksuelle atferd overfor barn (Søftestad 2005). Seksuelle overgrep begått av kvinner er vanskelig å ta inn over seg. Det truer bildet av at barn er trygge hos kvinner og at mødre vil beskytte barna sine. Det at overgriper er en mann passer mye bedre med bildet av at menn er seksuelt aggressive og har behov for sex. Det er flere grunner til at vi opprettholder stereotyper. Det kan være for å beskytte oss mot uønsket kunnskap, men også være en måte å finne en forklaring på noe som er vanskelig å forstå (Bakketeig 2001).

I 2004 ble en kvinne for første gang i norsk historie dømt for å ha voldtatt en mann. Dette vakte stor oppmerksomhet og reaksjoner. Også stortingsmelding nr. 8 (2008-2009:131) *Om menn, mansroller og likestilling* sier:

«Tal frå senteret for misbrukte menn viser at meir enn ein fjerdepart av mennene som oppsøker senteret, melder at overgriperen er ei kvinne. I 2006 gjaldt dette 26,5 % av mennene... (...) Risikoen for seksuelle overgrep mot gutar og menn er eit fenomen vi i dag har altfor mangelfull kunnskap om, og forskningsinnsatsen på området må aukast»

En annen konstruksjon som er fremtredende er at en mann forventes å klare å forsvare seg eller i det minste klare å komme seg vekk fra situasjonen, spesielt dersom han er fysisk sterk. Dersom den overgrepsutsatte mannen røper sin hemmelighet, kan de ende opp som anklaget. Også det såkalt «vampyr syndromet» er utbredt. Dette er en myte som kun omhandler menn og som sier at overgrepsutsatte gutter/menn selv blir overgripere. Dette bidrar til å overskygge det faktum at disse potensielle overgriperne selv har vært utsatt for overgrep (Andersen 2012:166).

Tone Bremnes (2009) har skrevet masteravhandling med temaet «*Seksuelle overgrep fra kvinner*». Hun intervjuet 12 mannlige informanter som alle hadde vært utsatt for seksuelle overgrep fra en eller flere kvinner. Hun oppsummerer slik:

«Det er ingenting som tyder på at overgrep fra kvinner er mindre skadelig enn overgrep fra menn og det er derfor viktig at vi tør ta tak i et tema som forventes rokke ved myter knyttet til både kjønnsroller og omsorgsroller» (Bremnes 2009:3).

I den vitenskapelige artikkelen «*Ingen penis- ingen skade? Når kvinner begår seksuelle overgrep*» utgitt i 2011 belyses gjeldende forskning på området kvinner og overgrep. Det konkluderes med at seksuelle overgrep begått av kvinner er viet mindre oppmerksomhet enn overgrep begått av menn:

«Det er behov for mer kunnskap om omfanget, ikke minst i norske undersøkelser. Den begrensede forskningen kan til dels skyldes tradisjonelle verdier og forventninger til kvinners mors og omsorgsroller. Slike oppfatninger kan også gjøre overgrep begått av kvinner vanskeligere å rapportere, og gi ofrene vansker med å bli trodd. Inntil tradisjonelle forestillinger av overgripere blir utvidet til å romme også kvinner, risikerer vi at slike overgrep forblir underrapporterte og bagatelliserte» (Haugland m fl. 2011:527-528).

4.0 Fokus på det helsefremmende

I følgende kapittel vil jeg ta for meg teori som fokuserer på ressurser hos de utsatte. Det er viktig å ha kjennskap til at mange utsatte klarer seg bra, tross sine overgrepserfaringer. Jeg vil avslutningsvis fremlegge noe teori med Gregory Bateson.

4.1 Aaron Antonovsky

Det er allment erkjent at seksuelle overgrep kan medføre omfattende helseproblemer hos den som er utsatt (Anstorp m fl. 2011:18).

Allikevel er det også mange som ser ut til å klare seg bra, på tross av sine erfaringer.

Andersen sier «Seksuelle overgrep er ingen diagnose.» (2012:27). Han påpeker at det er viktig å vite at overgrepsutsatte ikke er sine overgrepserfaringer. Dette er erfaringer og ikke identitet (ibid). Mer enn halvparten av alle barn som blir utsatt for risiko og stress, utvikler ikke alvorlige psykiske problemer. Nesten annethvert barn som lever under selv de vanskeligste oppvekstforhold, greier seg bra i livet på tross av oppvekstvilkårene. Aaron Antonovsky ble en talsmann for å vie oppmerksomhet til arbeidet med teori om å overkomme eller mestre (Andersen 2012: 54). Den salutogene modell fra 1987 søker å forklare utvikling av god helse, i motsetning til patogonese, som forklarer sykdom. Patogonese (negativ pol) og salutogonese (positiv pol) (Borge 2012).

En salutogen orientering fokuserer på opprinnelsen til helse. Antonovsky har utviklet en mestringsteori basert på de som klarer seg, ikke blir syke på tross av påkjenninger. En er opptatt av hvilke faktorer i mennesket som fremmer helse. Antonovsky utviklet «opplevelsen av sammenheng» (Sense of coherence) som beskriver i hvilken grad en person ser sin egen erfaring som håndterbar, begripelig og meningsfull. Seksuelle overgrep er noe som gjøres av noen mot noen, ikke noe som er en karakteristikk eller noe en person er. En patogen posisjon ser ut til å benyttes mye når det kommer til arbeidet med seksuelle overgrep. Antonovsky ble gjennom sitt arbeid en talsmann med teori om å overkomme, mestre (Andersen 2012).

Det er en fare for et ensidig fokus på negative konsekvenser av overgrep som kan bidra til et endimensjonalt bilde av «den seksuelt misbrukte mann». Dette ligger tett opptil et viktig prinsipp i Antonovskys salutogene modell som retter oppmerksomheten mot det levende mennesket, som har et spesielt medisinsk problem og ikke ensidig på patologien (ibid).

4.2 Overlever

Forskningsbasert informasjon om skadevirkninger etter overgrep er lettere synlig enn den kunnskapen som kommer fra menn som har skapt nye fortellinger om erfaringene sine. Det finnes heller ingen lineær sammenheng mellom seksuelle overgrep og type skadevirkninger slik at spesielle former for overgrep eller karakteristika ved overgrepssituasjonen fører til nærmere bestemte følgetilstander hos de overgrepsutsatte. En gutt/mann som utsettes for seksuelle overgrep er ikke dømt til en bestemt skjebne. Avgjørende hendelser i livet kan gi ny retning og bryte med forhåndsantagelser. Det er derfor en god del å lære av de som ser ut til å klare seg bra (Andersen 2012). Survivor begrepet (overlever) har blitt benyttet lite i norsk sammenheng. I engelskspråklig sammenheng har det derimot blitt brukt som et alternativ til victim(offrer) som opplevdes stigmatiserende. Det å være en «survivor» viser til at man har opplevd noe dramatisk, men at man på offensivt vis har klart å håndtere virkningene av hendelsene, til forskjell fra den mer passive offerposisjonen. En kan lære å leve med historien sin der overgrepserfaringene er en del av fortellingen, men ikke som hovedelement i konstruksjonen av ens identitet; overgrepene er noe noen gjorde mot meg, ikke noe jeg er (Lamb 1999).

4.3 Kommunikasjonsteori

Systemteoretiker Gregory Bateson (1904-1908) var opptatt av spørsmål knyttet til erkjennelse og tenkning. «Hvordan bygger mennesker opp sitt verdensbilde og tenkemåter?» Bateson sier at vi har et grunnleggende kommunikasjonsperspektiv på verden. Vi forholder oss ikke til gjenstander og fenomener direkte, men til våre ideer om tingene. Verden blir skapt av den som observerer og du kan ikke oppfatte den objektivt. Å oppfatte er dermed å tolke. Virkeligheten vil derfor se forskjellig ut fra person til person. Vi tolker, tillegger mening, avgrenser, legger merke til og reagerer ut fra hvem vi er og hva vi har lært. Informasjon er hos Bateson definert som «en forskjell som gjør en forskjell». Han kaller dette også en ide. Eksempelvis er det en forskjell mellom fargen rød og gul. Forskjellen ligger ikke i den ene eller andre fargen. Forskjellen er en ide som kommer av relasjonen mellom dem. Det er altså en forskjell (mellom gul og rød), som gjør en forskjell (for meg som oppfatter det og min relasjon til det jeg ser) (Ulleberg 2012:37).

Batesons teori kan forstås som en erkjennelsesteori som nettopp stiller spørsmål ved gitte forståelsesmønstre og bringer frem utfordringer på mange ulike nivåer i forhold til hvordan vi oppfatter virkeligheten. Vi kan bli utfordret i forhold til grunnleggende antagelser som kan være en del av vår tause kunnskap (Jensen og Ulleberg 2011).

5.0 Metode

I dette kapittelet vil jeg gi en oversikt over det forskningsdesign som er valgt for å besvare oppgavens problemstilling:

«På hvilke måter kan rådende diskurser vedrørende overgrepsutsatte menn bidra til å belyse denne gruppens utsatthet og framtidsutsikter?»

Jeg vil videre presenterer den vitenskapelige forankring for undersøkelsen. Deretter vil jeg gjøre rede for og begrunne diskursanalyse som valg av metode for å belyse den valgte problemstillingen.

5.1 Vitenskapelig forankring

Denne oppgaven har en sosialkonstruktivistisk forankring, der samfunnet og virkeligheten forstås som en sosial konstruksjon (Hårtveit og Jensen 2008).

Sosialkonstruktivisme blir ofte knyttet til den amerikanske psykologen Kennet Gerden som hevder: «Vi kommuniserer, derfor er vi.» (Gerden gjengitt etter Jensen 2009:61). Denne påstanden peker på at sosialkonstruktivister fremhever språket som vesentlig for å gripe sosiale fenomener. Språket i seg selv ansees heller ikke som en selvstendig eller gitt størrelse, men blir først til i samspill mellom mennesker. Slik forstått får språket en avgjørende funksjon for forståelse av sosiale fenomener. Denne vektleggingen av språkets betydning kan ses i sammenheng med at diskursanalyse ofte blir anvendt som metode for undersøkelser som tar utgangspunkt i sosialkonstruktivistiske forankring.

Den franske filosofen Michael Foucault var en av de som la premisser for teoriutvikling innen postmodernismen, der sosialkonstruktivisme inngikk som vitenskapelig perspektiv. Det refereres særlig til Foucault når det gjelder bruk av begrepet diskurs knyttet til maktperspektiver. Foucault snakker om moderne og tradisjonell makt. I det tradisjonelle maktbegrepet er det maktmennesker og institusjoner som bestemmer hva som er rett og galt og dersom man ikke lever i overensstemmelse med disse bestemmelser og lover, har de anledning til å straffe og tvinge en til å adlyde. Moderne makt handler om hvordan vi blir oss

selv og forstår oss selv. Denne makten former mennesker i sitt bilde og tvinger oss inn i en selvforståelse som er undertrykkende og preget av manglende frihet Foucault var også den som for alvor satte i gang diskursanalysen, ved å utvikle teori og begreper, og gjennom en rekke empiriske undersøkelser. Foucault mener at viten ikke er bare en avspeiling av virkeligheten. Sannheten er en diskursiv konstruksjon og forskjellige vitenskaper utpeker hva som er sant eller falskt (Winther Jørgensen og Philips 1999).

5.2 Valg av metode

I denne oppgaven ønsker jeg å belyse utsatte menns erfaringer, og hvordan de blir møtt i samfunnet. Med dette som bakgrunn ble det naturlig å velge en analyse som tar utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk tilnærming til undersøkelser av kommunikasjonsprosesser. Denne orienteringen inngår i en kvalitativ metodetenkning slik den her beskrives av professor Kirsti Malterud: «Kvalitative metoder er forskningsstrategier for beskrivelse og analyse av karaktertrekk og egenskaper eller kvaliteter ved de fenomenene som skal studeres.» (2011:26).

I følge Tove Thagaard er kvalitative metoder spesielt egnet når en ønsker å nærme seg sensitive og personlige temaer, slik seksuelle overgrep er. Metodens åpenhet og fleksibilitet gjør den også godt egnet til å utforske temaer det er lite kunnskap om fra før. Ved å benytte kvalitativ metode kan jeg oppnå en forståelse av overgrep som sosialt fenomen, på bakgrunn av hvordan mennene selv fremstiller sine erfaringer gjennom sine beskrivelser av seg selv i tekstene (2002).

5.3 Diskursanalyse

Jeg vil benytte diskursanalyse for å bearbeide de valgte tekstene som utgjør undersøkelsens empiri. Diskursanalyse er en etablert metode innen dagens sosialkonstruktivistiske forskning, og Winther Jørgensen og Philips beskriver en diskurs som «en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnit af verden) på» (Winther Jørgensen og Philips 1999:9). Denne formuleringen peker på at forskeren konstruerer språk, diskurser og forståelse av et materiale, et poeng de også undertreker:

«Hvis man ser afgrænsningen af diskurser som en analytisk operation, betyder det, at man oppfatter diskurser, som noget man som forsker konstruerer, snarere end noget, der findes færdigt afgrænset i virkeligheden, som man bare skal afdække» (Jørgensen og Philips 1999: 149-150).

Denne forståelsen fremheves også av Anne Øfsti som påpeker at vi snakker, handler og føler ut fra de diskurser vi deltar i (Øfsti 2010). Diskurser konstruerer med andre ord den sosiale verden i form av betydninger, og betydning kan aldri fastlåses på grunn av språkets grunnleggende ustabilitet. Ingen diskurs er en lukket enhet, diskurser omformes konstant i kontakten med andre diskurser. Dette kan kalles en diskursiv kamp, der forskjellige diskurser representerer en bestemt måte å tale om og forstå den sosiale verden på. Diskursene kjemper hele tiden med hverandre for å oppnå hegemoni, for å fastlåse språkets betydning på nettopp deres måte og slik oppnå makt på det felt der diskursene utkjempes (Jørgensen og Philips 1999).

Ved å benytte meg av en diskursanalytisk tilnærming legger jeg til grunn et menneskesyn som oppfatter selvet som relasjonelt, og dermed også sosialt betinget. En tenker ikke at mennesket har en fast identitet, men at mennesket har flere fleksible identiteter som er konstruert (Jørgensen og Philips 1999). Ved å studere hvordan diskurser konstrueres, kan en få øye på flere mulige historier og forklaringer. En kan også få øye på hvilke premisser historien bygger på og se nye og andre versjoner av den (Jensen 2009). Diskursanalyse vil derfor kunne fungere som en metodisk tilnærming som synliggjør vesensforskjeller i fortellinger knyttet til overgrep og menn. Min ambisjon er å tydeliggjøre diskurser som kan bevisstgjøre og legge grunnlag for mer kompetente møter med denne utsatte gruppens erfaringer.

Materialet som ligger til grunn for min undersøkelse består av tekst som representerer samtaler eller observasjoner fra de utsatte mennene. Intensjonen med de kvalitative, diskursanalytiske metodene er å bidra til forståelse av både mangfold og nyanser i overgrepssproblematikken rettet mot menn. Jeg tror at de utsatte mennene selv innesitter den viktigste informasjonen om egne overgrepserfaringer, et forhold også Andersen påpeker når han sier at «Gjennom enkeltmenneskers fortellinger kommer vi bak statistikken.» (2012:19).

Diskursanalysen gir videre mulighet til å undersøke hvordan betydning skapes sosialt, og hvilke virkninger bestemte verdensbilder har for våre sosiale liv. Vår verden blir ekte for oss

som individer, fordi vi hele tiden tillegger den betydning og forstår verden på bestemte måter. Vår forståelse gir oss retningslinjer for hvordan vi kan handle i verden og dermed får den også sosiale konsekvenser for oss. Diskursanalysen er også et kritisk blikk som viser oss at vi kunne ha forstått og delt verden inn annerledes (Jørgensen og Philips 1999).

Også dette poenget peker i retningen av språk som viktig og sosialt betinget. Analysen legger på denne måten også vekt på den sosiale interaksjonen som viktig i seg selv, og ikke bare en avspeiling av underliggende sosiale prosesser (ibid).

Viven Burrs viser til fire filosofiske antagelser som ligger til grunn for de fleste diskursanalytiske tilganger:

- *En kritisk innstilling ovenfor selvfølgelig viten*- vår viten om verden kan ikke umiddelbart tas for objektiv sannhet.
- *Historisk og kulturell spesifisering*- vi er historiske og kulturelle vesener og vårt syn på og viten om verden er alltid kulturelt og historisk påvirket.
- *Sammenheng mellom viten og sosiale prosesser*- Viten skapes og opprettholdes i sosiale prosesser.
- *Sammenheng mellom viten og sosial handling*- I et bestemt verdensbilde blir noen former for handlinger naturlige, mens andre blir utenkelige (Burr 1995 gjengitt i Jørgensen og Philips 1999:13).

For å identifisere diskurser om overgrepsutsatte menn har jeg funnet den franske sosiologen Pierre Bourdieus bruk og forståelse av «sosiale felt» som nyttig. Et sosialt felt innbefatter det Bourdieu omfatter som «forholdet mellom sosiale posisjoner (et relasjonelt begrep), disposisjoner (eller habitus) og standpunkter, altså de valgene de sosiale aktørene foretar seg på alle ulike praksisområder (Bourdieu 1995:33). Med dette mener Bourdieu at feltbegrepet må forstås relasjonelt, som et nettverk av relasjoner og posisjoner. Videre anvender Bourdieu begrepet «habitus» som betegner en sosialisert subjektivitet som gjennom et system av disposisjoner danner grunnlag for at mennesker tenker, handler og orienterer seg i den sosiale verden. Bourdieu fremstiller habitusbegrepet som komplekst og det omhandler sosiale aktørers disposisjoner (Bourdieu 1995). Den individuelle habitus er personlig for den enkelte, mens gruppehabitus viser til felles oppfatninger og normer som en dominerende diskurs

fremfor et system av individuelle habitus. Habitus er altså et sett varige, kroppsliggjorte disposisjoner som brukes til å handle, oppfatte og vurdere i den sosiale verden. Habitus begrepet kan virke frigjørende da det hjelper oss å se at forholdet mellom våre preferanser eller det vi foretrekker, og vår praksis er sosialt betinget. Det som blir regnet som godt eller dårlig er ikke objektive sannheter, men kommer an på de gjeldende definisjoner innenfor en familie, kultur eller fagfelt. Begrepet kan også gjøre oss mer nysgjerrig på hvordan andre tolker sin virkelighet og også hvordan vi tolker vår egen (Jensen 2009).

Når ulike verdier, holdninger og kunnskap knyttes til individer og deres posisjoner i det overgrepsutsatte feltet kan vi benytte begrepet habitus. Dette er i tråd med Bourdieus sosialt forankrede forståelse av fenomenet for å underbygge distansen til mer psykologibaserte egenskapsforklaringer. Bourdieus perspektiver gir mulighet til å betrakte både individ og omgivelser i sammenheng. Dette er en forutsetning for å kunne nærme seg fenomenet seksuelle overgrep (Andersen 2001 og Pettersen 2009). Viktige teoretikere innen feltet, slik som Pettersen og Andersen bruker begge et slikt perspektiv når de forsker og skriver om overgrepsutsatte.

5.4 Selvrefleksivitet

Jeg har som tidligere nevnt jobbet som psykiatrisk sykepleier i flere år. Samtaler med utsatte kvinner og menn har inngått som del av mitt arbeid. På bakgrunn av dette forsøker jeg å være bevisst min egen forforståelse som påvirkningsfaktor. For å være lydhør ovenfor dette har jeg gjennom hele skriveperioden med masteroppgaven prøvd å reflektere over egen forståelseshorisont og arbeidsprosess. Jeg har skrevet logg jevnlig og prøvd å ha et åpent sinn, slik Malterud beskriver denne holdningen:

«For at for forskningsprosessen skal bringe fram noe annet enn det man på forhånd vet eller har tatt for gitt, er det nødvendig med et åpent sinn, med plass for tvil, ettertanker og uventete konklusjoner» (2011:18).

Det handler ikke om å sortere hvilke utsagn om verden som er riktige eller gale i materialet. Det arbeides med det som faktisk er skrevet, for deretter å undersøke hvilke mønstre det er i

utsagnene som kan danne utgangspunkt for å konstruere diskurser. Siden jeg er så tett på overgrepserfaringer i mitt arbeidsliv må jeg forsøke å sette parentes om meg selv og være bevisst egen forforståelse for å behandle materialet som ligger til grunn for oppgavens undersøkelse analytisk (Jørgensen og Philips 1999).

For å klare det overnevnte har jeg hatt en dialog rundt dette med min veileder underveis i prosessen. Jeg har fått tilbakemeldinger som har bidratt til å gjøre meg mer bevisst min rolle i forskningsprosessen. Jeg har også valgt å reflektere høyt med kollegaer som har jobbet mye med seksuelle overgrep. Dette ble gjort for å opprettholde fokus på at det finnes ulike måter å forstå seksuelle overgrep på, samt ha faglige diskusjoner underveis i forløpet. I refleksjonsprosessen har jeg fått kollegaer og enkelte venner til å lese tekst. Jeg har bedt de om å være kritiske og komme med tilbakemeldinger på meg som forsker. Dette har vært lærerikt. Jørgensen og Philips påpeker at i arbeidet med et felt man er tett på, kan det være spesielt vanskelig å oppfatte og konstruere diskursene, siden forskeren er en del av den kulturen som undersøkes (1999:31).

Nettopp fordi jeg jobber så tett på overgrepsfeltet er det mange sider ved overgrep jeg nærmest tar som selvfølgeligheter. Det er blant annet disse selvfølgelighetene, det såkalte gitte i et problemfelt, man ut ifra et diskursanalytisk perspektiv er ute etter å avdekke. En er interessert i hvordan noen utsagn helt naturlig blir akseptert som sannhet, mens andre ikke blir det. Forskeren har alltid en posisjon i forhold til feltet som blir forsket på, og denne posisjonen er med å bestemme hva forskeren kan se og hva som blir lagt fram som resultat. Det finnes alltid andre posisjoner der virkeligheten ville sett annerledes ut (Jørgensen og Philips 1999). Det er svært viktig at jeg er klar over at det som legges fram er med utgangspunkt i min egen forståelse av overgrepsproblematikk. Funnene jeg presenterer er noe jeg har kommet fram til gjennom en diskursanalytisk tilnærming, og en annen forsker ville muligens vektlagt andre forhold i materialet. Forskeren har i likhet med andre, ingen direkte tilgang til andres erfaring. Deltakeren gir fra seg sin fortelling, og dermed sin tolkning av seg selv og den sosiale verden. Dermed går fortellingen videre til nytolkning, analyse og representasjon. En versjon som framkommer på et gitt nivå, er aldri den eneste mulige. All representasjon, gjenfortelling og diskursanalytiske fremstillinger baseres på tolkning i lys av forskerens valgte teorigrunnlag.

Jeg har gjennom masteroppgaven også vært opptatt av undersøkelsens validitet og følgelig bestrebet meg på at data som utvikles og bearbeides er gyldige i forhold til de forskningsspørsmål jeg stiller.

6.0 Veien til tekstene

For å belyse problemstillingen som er valgt har jeg som nevnt gått grundig inn i tekster der de utsattes egne stemmer forteller om overgrepssituasjoner og følger av disse. Disse tekstene utgjør det empiriske materialet.

For faglig å forankre forståelsen og analysen av tekstene har jeg satt meg inn i hva sentrale teoretikere innen overgrepfeltet skriver om det å være utsatt mann. Alle tekstene som er valgt for analyse er fortalt av overgrepsutsatte menn som formidler ulike sider ved det å være utsatt. Disse mennenes historier er viktige for å underbygge, drøfte og problematisere viktige diskurser på feltet. Jeg har også valgt mennenes egne historier fordi de er primærkilden til feltet, da det er de som er utsatte og har førstehåndsinformasjon om hvordan det er å være seksuelt misbrukt. Det å bruke de utsattes egne erfaringer som utgangspunkt for å utvikle forståelse for overgrepssproblematikken er også et aspekt Andersen fremhever:

«Det er min faste overbevisning at den nyttigste kunnskapen vedrørende hvordan man som hjelper skal nærme seg dette feltet, finnes blant menn som selv har vært utsatt for overgrep» (2012: 55-56).

Det er så langt begrenset med forskning på seksuelle overgrep mot menn i nordisk sammenheng (Andersen 2012). Det er derfor ikke skrevet så mye om menn og konsekvensen av seksuelle overgrep, men en sentral teoretiker på området er Torbjørn Herlof Andersen. Hans masteroppgave «*Under en lukket himmel: unge gutter utsatt for seksuelle overgrep i en kristen sjelesorg sammenheng: vilkår for virkelighetsskapning og mestring*» fra 1988 resulterte i boken «*Tause menn*» som kom i 2001. Denne boken påpeker at overgrep mot gutter også skjer i kristne miljøer. I etterkant av denne boka kom hans doktoravhandling med tittelen «*Sårbar og sterk. Menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten. En kvalitativ studie av kulturelle og sosiale faktorerens innvirkning på virkelighetsskapning og mestring*». Han hadde disputas på denne i 2009 og hans arbeid ansees som pionerarbeid innenfor feltet (Lillemoen 2009).

Gjennom å se på min empiri har jeg funnet sju temaer som bidrar til å identifisere diskurser for å legge et grunnlag for en mer overordnet diskursanalyse i oppgavens siste kapittel. Karin Widerberg fremholder denne arbeidsmåten «der man analyserer de diskurser man mener går

igjen i intervjumaterialet som helhet» (Widerberg 2001:147). Jeg vil derfor presentere 7 hovedkategorier som danner et mønster i tekstmaterialet mitt.

6.1 Kort presentasjon av bøkene

Jeg har valgt å ta med utdrag fra boken «*Ut med det*» av forfatter Toril Brekke (2011) der det er brukere av ressurscenteret SMI (Senter mot incest) i Oslo som forteller om sine overgrepserfaringer. Boka ble utgitt i forbindelse med SMI's 25 års jubileum.

Jeg har også valgt ut bøkene «*Tause menn*» (2001) og «*Sårbar og sterk*» (2012) av Torbjørn Herlof Andersen. Disse er tatt med fordi forfatteren ansees som en pioner innen feltet gjennom utgivelser om og forskning på problemkomplekset vedrørende utsatte menn (Lillemoen 2009).

Videre har jeg valgt å studere boken «*Ta livet tilbake*» fra 2008. Dette er en førstehjelpsbok for menn og kvinner som ble seksuelt misbrukt som barn. Her forteller de om sine refleksjoner rundt temaet, samt veien videre i etterkant av overgrep.

I tillegg har jeg benyttet meg av brosjyren «*Gradert info*» som ble utgitt i 2009. Den bygger på et samarbeid mellom senter for misbrukte menn, Oslo, og Redd barna. Her forteller 20 menn om sine erfaringer. Dette er 20 menn fra ulike deler av Norge som alle har vært utsatt for seksuelle overgrep. Tanken bak prosjektet er at det er nettopp disse mennene som er ekspertene, da det er de som har opplevd overgrep (Gradert info 2009:2-3).

6.2 Fra temaer til diskurser

Jeg har lest mye litteratur i forbindelse med denne masteroppgaven. Enkelte bøker har blitt lest opptil flere ganger. Dette bidro til at jeg fikk god oversikt over litteraturen på feltet og hjalp meg til å få et helhetsbilde. På dette nivået jobbet jeg med å være åpen for videre funn og sette et parentes rundt min forforståelse og referanseramme. Jeg ønsket å ha et fugleperspektiv når jeg tilnærmet meg fenomenet. Etter hvert som jeg hadde lest og fått et helhetsinntrykk fant jeg bøker jeg syntes var faglig godt forankret med tekster hvor menn selv forteller om sine overgrepserfaringer. Jeg fant noen foreløpige temaer som kunne si noe om utsatte menn og deres erfaringer.

Neste trinn var å skille relevant tekst fra irrelevant. Jeg var opptatt av å identifisere viktige meningsbærende enheter. Med dette menes en «tekst som på en eller annen måte bærer med seg kunnskap om ett eller flere av temaene» (Malterud 2011:100). Jeg brukte ulike farger i margin som viste til ulike temaer, for på den måten få en bedre oversikt. Jeg fant et mønster i temaer som gjentok seg og som jeg startet å systematisere. På denne måten fant jeg koder og kodene tar sikte på å identifisere og klassifisere alle de meningsbærende enheter i teksten som hadde sammenheng med de foreløpige temaene jeg fant tidligere. Underveis fant jeg ut at enkelte temaer måtte raffineres, da jeg fant ut at to temaer viste seg å handle om det samme. Jeg fant også ut at enkelte koder måtte få nytt navn fordi den betegnelsen jeg først brukte ble for lite presis. Malterud sier «Det er lettere hvis vi erkjenner at det alltid foreligger en taus logikk som vi følger uten å vite det. Denne logikken representerer vår definisjon av kodene.» (Malterud 2011:104).

Da jeg var ferdig med det overnevnte sto jeg igjen med sju kodegrupper. Disse gruppene ble grunnlag for analyse og sa alle noe om ulike sider om det å være mann og utsatt. Kodegruppene er ikke det endelige resultatet, men et middel, et organiseringsprinsipp, altså ikke et mål (Malterud 2011).

7.0 Funn og drøfting av disse

Ut ifra tekstene har jeg funnet syv temaer som gjentas og slik danner et mønster i materialet. Jeg vil under presentere de sju temaene jeg fant som fremtredende, gjentakende og dermed viktige. Analyse og drøfting av funnene vil foretas fortløpende i dialog med presentasjonen av de ulike temaene. Disse vil bli drøftet i forhold til relevant teori.

De syv temaene er som følger:

- *Skam*
- *Overgrep skjer ikke med menn*
- *Menn skal ikke vise følelser/være sårbare*
- *Taushet*
- *Menn er overgripere, kvinner ofre*
- *Veien videre etter overgrep*
- *Avmakt*

7.1 Skam

Skam ved å være utsatt for seksuelle overgrep er et tema som gjentar seg og som mange av de utsatte mennene har refleksjoner og tanker rundt, noe følgende sitat viser:

«Frykt og skam gjorde at jeg aldri sa ifra. Det ville blitt umulig.» (Gradert info 2009:4).

Denne mannen sier noe om hvilken makt frykt og skam fikk over han. Han sier at han så det som en umulighet å stå fram med sin overgrepsbakgrunn. «Det ville blitt umulig» sier han. Med «umulig» kan man tenke at det fysisk var mulig, nemlig å si ordene, men at det psykisk var umulig og at dette stoppet han. Konsekvensen ble fortieelse av overgrepserfaringene. I det

samfunnet denne mannen lever i kan en tenke seg at han har klare retningslinjer på hva som kan snakkes om.

En annen mann kobler skamfølelsen til mannsrollen i sin uttalelse:

«Vi tror skammen er enda verre for gutter; vi skal jo være de macho, de tøffe.» (Gradert info:1).

Han snakker om et «vi», som kan tolkes som gruppen menn med overgrepshakgrunn. Han tror skammen er verst for gutter på bakgrunn av at de burde ha en karakter som er både tøff og macho. Når de opplever at de ikke lever opp til dette bildet, kan skammen muligens bli enda vanskeligere å bære? Det trekkes her en parallell mellom skam og det å være utsatt mann. Når han sier at skam er verre for gutter, signaliseres holdninger og forventninger til mannsrollen som han muligens opplever at kvinner ikke har på lik linje?

En annen mann forteller hvordan skammen bidro til at han ble i overgrepshakgrunnen:

«Min skam og frykt ga han overtaket på meg så han maktet å innhente meg gang på gang (...). Jeg gjorde det han ba meg om bare for å slippe unna, samtidig som jeg prøvde å slippe vekk fra meg selv» (Andersen 2012:71).

I denne teksten trekkes det parallell mellom mannens følelser av skam og frykt som han tenker bidro til at overgriper fikk makt over han. Dette gjorde at han ikke greide å gå sin vei. Han sier han gjorde som overgriper ønsket for å slippe unna, men også for å slippe vekk fra seg selv. Med «vekk fra meg selv» kan vi tenke oss at han kjente på vonde følelser knyttet til seg selv på bakgrunn av at han ble overgrepshakgrunnen. Det at han ikke greide komme seg ut av det bidro til at han deltok for å slippe å forholde seg til følelsene. Jeg opplever han snakker om en frykt og skam som blir så invaderende at han ikke ser en annen utvei enn å fortsette å være i overgrepshakgrunnen.

Hva er det med skam som er så vondt? Hvorfor får den overtaket? Skam omtales ofte som svært invaderende, da den destruktive skammen rammer hele selvet. Kåre T. Pettersen fant i

sin doktoravhandling om seksuelle overgrep at skam innebærer en akutt, smertefull opplevelse. Skam gir også en følelse av verdiløshet, inkompetanse og selvforakt. Han fant også ut at informantene ser mer positivt på skyld enn skam (Pettersen 2009).

Sitatene fra de utsatte mennene kan også belyses gjennom psykiater Finn Skårderud sin fremheving av begrepet «transportert skam» Han sier at skammen i det moderne samfunn transporteres fra en kollektiv norm til en individuell norm. Dette igjen fører til at skammen ikke forsvinner, men at vi mister språket om den Skammen blir da tausere og mer ensom å bære, noe som gjentagende uttrykkes i mitt materiale, slik som i ovenstående sitat som understreker at det ville vært umulig å si ifra om begåtte overgrep (Skårderud 2001).

Uttalelsene fra de utsatte mennene viser også at det skapes en skamdynamikk som knyttes til mansrollen og forventet opptreden. Ens identitet er knyttet til hvordan en fremstår. Og dette kan slik også Trygve Wyller påpeker føre til at en ikke lenger kan lene seg inn i en familie og forventede roller slik som i det tradisjonelle samfunnet. I et samfunn der det å oppnå noe og lykkes er en verdimesig akse, vil det å ikke oppnå noe være en moderne kilde til skam. (Wyller 2001). Wyller og Skårderud har muligens et poeng? I dagens samfunn lever vi mer individuelle liv enn tidligere der det egosentriske og selvrealisering fremheves. Også Andersen fremhever hvordan en individualisering medfører risiko for at problemer forsvinner som et samfunnsproblem/samfunnsansvar (2012:170).

Det kan være lett å tenke at overgrep ikke angår meg. Også mediene florerer med artikler om det perfekte liv der det vellykkede blir fremhevet. Siden vi ofte bare våger å vise disse sidene ved livene våre kan dette muligens også bidra til at vi sitter alene med våre negative erfaringer og følelse? Skammen kan gjøre at vi trekker oss tilbake i oss selv og at hendelser som egentlig burde snakkes høyt om forblir i taushet. Dette synspunktet blir støttet av Trine Anstorp som omtaler skammen som ensom. Det som er utfordrende med skam er at den ofte ikke blir uttrykt. Kjenner man tristhet gråter man, kjenner man frykt skjelder man, men hva gjør man med skammen? (Anstorp m fl. 2011). Psykolog Kirsten Benum (2003) støtter opp om dette. Hun sier at «Skam er et sosialt fenomen. Det er et budskap om ikke-verdi i fellesskapet, at du gjorde noe galt.» (Benum 2011:138). Dette er noe samfunnet ikke ønsker å ta stilling til. Måten kulturen og samfunnet tar stilling til dette er at offeret klandres (ibid). I dette perspektivet er det muligens ikke så rart at overgrepsutsatte ikke tør stå fram med sin bakgrunn?

Historisk sett har fokuset vært på skyld, men relativt lite forskning omkring utvikling av skam. De siste 20 årene har fokuset rettet seg også mot skam. Det som står sentralt i disse studiene er kunnskap om hvor viktig skammen er både i forhold til å utløse og opprettholde psykisk lidelse. Dersom vi tenker at seksuelle overgrep over tid muligens kan resultere i et traume er psykolog Tuva Økterdalens ferske doktorgrad vesentlig. Hun disputerte 4 mars 2015 og har forsket på skam og skyld i forhold til pasienter som har PSTD². Hovedfunn ved undersøkelsen avdekker at spesielt skam er en sentral følelse både før behandling og underveis i behandlingsforløpet. Disse funnene utfordrer den etablerte oppfatningen om at andre følelser, som frykt, skyld og sinne, er mer sentrale følelser enn skamreaksjoner etter traumer (Modum Bad 2015). Jeg opplever at dette er viktige funn med tanke på at vi kan begynne å anerkjenne skamfølelsen som en viktig følelse hos mennesket.

Hvordan skam fremkom i mitt materiale og måten det fremheves av etablerte teoretikere, viser til en vesentlig diskurs der skam knyttes til individets utviklingsmuligheter etter overgrep.

7.2 Overgrep skjer ikke med menn

At menn verken skal være et offer eller tillates denne posisjonen er et gjentakende tema i tekstene. I en tekst forteller Jesper om hans erfaringer. Han er nå voksen, men ble utsatt for overgrep fra sin egen far da han var liten:

«Jeg husker en gutt som sa at det var søsteren hans som var utsatt, at slike ting bare skjedde med jenter. Men jeg visste jo at han løy, både om seg selv og om det andre.» (Brekke 2012:114).

Jesper viser til at det ble snakket om overgrep som om det bare omhandlet jenter. At det er et kjønnet fenomen rettet mot jenter. Han sier at han visste denne gutten løy. Allikevel sa han ikke noe om det. Hvorfor han valgte fortielse kan vi undre oss over? Vi kan tenke oss at han

---

² Post traumatisk stress syndrom

har lært seg å tie. Følelser av stigmatisering over å være utsatt kan spille inn. Barna lærer og får signaler fra omverden at dette ikke er et tema det snakkes høyt om, selv når man vet den andre part lyver om temaet. En mann «skal ikke være et offer» er en diskurs som kan ligge bak dette utsagnet.

En annen forteller om seksuelle overgrep i lys av det å være mann. Han sier:

«Det å si du er gutt og utsatt sitter langt inne. Tror du skal være veldig trygg på deg sjøl om du skal tørre å gjøre det i dag.» (Gradert info 2009:10).

Denne mannen sier at det i liten grad er lett å fortelle at man er en utsatt mann. Han trekker parallell mellom å snakke høyt om overgrep med det å ha mot. Mot til å bryte tausheten. Han mener at for å tørre det må man være trygg på seg selv. «Tørre å gjøre det idag» sier han. «I dag» kan menes som dagens samfunn. Dagens samfunn er ikke trygt nok til det?

En annen mann snakker også om det å tørre å fortelle at han er utsatt for overgrep:

«Når du er gutt og har opplevd misbruk, er det akkurat som om en umulighet har skjedd. Jeg vet ikke om noen andre. Derfor vet jeg ikke om jeg kommer til å tørre å si det til noen andre.» (Gradert info 2009:9).

Han opplever misbruket som om «en umulighet har skjedd». Dette kan tenkes han sier fordi han ikke vet om andre som er utsatt og dermed har tenkt at slike ting ikke skjer. Det at han ikke kjenner til andre utsatte menn gjør at han setter spørsmålsteget ved om han selv tørr å fortelle. På bakgrunn av dette vil det derfor ikke være lett å gå utenfor normen, å snakke. Han kan risikere å bli stengt utenfor det sosiale samspillet han også er avhengig av å være en del av. Psykolog Susan Hart påpeker at mennesker er sosiale vesener og psyken vår er avhengig av samspillet vi har med vårt sosiale miljø (2011).

En annen mann sier noe om hvordan han opplever at samfunnet forholder seg til at menn blir utsatt for overgrep:

«Samfunnet vil ikke se dette. Det er for vanskelig for samfunnet å snakke om. Derfor later samfunnet som om det ikke eksisterer. Eller sier «uff» og «stakkars» om noe i det hele tatt sies om det» (Gradert info 2009:5).

Her snakkes det om en taushet som han opplever råder i samfunnet rundt det å være mann og utsatt for seksuelle overgrep. «Samfunnet vil ikke se dette» viser til at samfunnet muligens vet, men ikke ønsker å vite. Og at ved å ikke se velger vi uff og stakkars som et språk som muligens bidrar til å differensiere oss enda mer fra de overgrepsutsatte.

Ofte snakkes det om vi og de andre, både i dagligtalen og i faglige samtaler. Det er vår verden, og de andres verden. Verden deles på denne måten i to (Jensen og Ulleberg 2011). Også Almedal og Danielsen fant i sin hovedoppgave at de utsatte mennene kjente seg annerledes. De trodde ikke at menn kunne voldtas og opplevde en identitetskrise når dette faktisk skjedde (Almedal og Danielsen 1994). Overgrepsfeltet konstrueres som en arena for «de andre», så spesielt og sært at man lett kan distansere seg fra det (Andersen 2012). Jeg lurer på om dette kan gjøre det enklere for oss å nettopp se en annen vei og kanskje gjøre det lettere for oss å leve med at overgrep skjer?

Et annet poeng er at det å godta rådende normativer, slik som at «overgrep skjer ikke med menn» er et bidrag til egen undertrykkelse. Andersen påpeker at «usynliggjøringen av overgrepsutsatte menn innebærer styrking av overgriperens posisjon og i praksis å velge overgriperens side» (2012:170). Han sier videre at mye av det overgrepsutsatte menn opplever som vanskelige konsekvenser etter overgrep kan knyttes til nettopp sosiokulturelle forhold (ibid). Dette er tankevekkende.

Diskursen «overgrep skjer ikke med menn» viser gjennom mitt material at lever i beste velgående.

7.3 Menn skal ikke vise følelser/være sårbare

Hvilke egenskaper en mann bør ha er et tema som gjentar seg. Idealer knyttet til det å skulle holde masken og vise seg som stor og sterk er viktig for mange, noe følgende utsagn illustrerer:

«Jeg hadde vokst opp med den holdningen at et ekte mannfolk er sterkt og ordner opp på egenhånd. Menn skal ikke ha følelser eller være sårbare. Så å si ordene «Jeg er såret, og jeg trenger hjelp» var det samme som å si «Jeg er kanskje ikke et ordentlig mannfolk» (Bass og Davis 2008:107).

Denne mannen fremholder samfunnets tradisjonelle mannsideal knyttet til det å ikke fremstå sårbar. Denne holdningen har han lært og fått med seg fra oppveksten. Med såret kan man tenke seg et mentalt indre sår som er påført gjennom overgrepene han har opplevd. Han viser til kontrastene mellom å være såret, ha følelser, kjenne seg sårbar og det å være et «ordentlig mannfolk». Dette knyttes til oppvekst og et kjønnsrollemønster der det å være sterk og ordne opp på egenhånd er synonymt med å være en mann. Sterk blir en motpol til sårbar og «Menn skal ikke ha følelser» er uttalelser det nærmest er en umulighet å leve opp til? Dette er fordi mennesker er følelsesstyrte og sansende vesener. Samme mann sier videre om hva han har lært gjennom å gå i terapi:

«Menn forventes fokusere på sine bragder, ikke å sitte i et rom og snakke om seg selv. Jeg har måttet lære meg å fokusere på følelsene mine i stedet for de oppgavene jeg mente hvilte på meg» (Bass og Davis 2012:108).

Mannen her snakker også om forventinger til mannsrollen kontra det å vise følelser. Han sier fokuset til menn forventes å være på bragder. Med bragder kan han mene ting han oppnår, ting som ikke krever så mye følelser. Men at han nå har lært å fokusere på følelser.

Egenskaper ved det konvensjonelle mannsidealet behandles også av sosiologen Pierre Bourdieu (2000). Når en gutt utsettes for seksuelle overgrep og opplever følelser av hjelpeløshet, maktesløshet og underkastelse strider dette med en kjønnsrollesosialisering som krever at en gutt skal være sterk og selvstendig. Han blir stående i en konfrontasjon mellom

uforenelige psykososiale prosesser som bryter ned det normative idealet som forbyr menn å være offer. Menn nektes av seg selv og kulturen å være hjelpetrengende og svake, noe som kan tydeliggjøres ved hjelp av Bourdieus habitusbegrep som nettopp karakteriserer dialektikken mellom individ og samfunn, idet et individ er preget av sin sosialiserte identitet (Bourdieu 2000).

De kjønnsrollemodellene samfunnet tilbyr former oss i stor grad. Vi vokser opp med talemåter om kjønnsideal, og ofte kategoriseres kjønnene ved å si «menn er slik, og kvinner er slik». Dette er tankesett og holdninger som har makt og påvirker oss i sosialiseringprosesser. Overgrep mot gutter gjør at vi må se på om de kjønnsrollemodellene vi har en representable for å kunne forstå og belyse de faktiske forhold innen overgrepssituasjonen. Dette synspunktet støttes av Andersen (2012) som snakker om at overgrepssutsatte gir oss en utfordring i måten vi forstår og fremstiller kjønn på. I videre betydning støtter det mot en sosial og kulturell vegring fornekning av sider ved det å være en mann som bryter med et tradisjonelt mannlighetsideal (s.13). Den normative mannlighetsdiskursen er kanskje den mest innflytelsesrike diskursen i feltet, noe som kan bidra til å marginalisere andre diskurser for eksempel en terapeutisk diskurs der mannen kunne fått hjelp. Dette igjen fører til at den overgrepssutsatte sitter igjen med anklagene og ansvaret (ibid).

Innledningsvis i denne oppgaven formidlet jeg at i min profesjonelle praksis ikke hadde truffet så mange utsatte menn som man i utgangspunktet kunne tenke seg med tanke på at jeg har arbeidet som psykiatrisk sykepleier i mange år. Dette på bakgrunn av statistikken som viser at 5% av menn i Norge har vært utsatt for seksuelle overgrep.

Ulla Britt Lilleaas (2006) viser til at menn oppsøker lege sjeldnere enn kvinner, og ignorerer faresignaler fra kroppen eller begrunner det med jobb og stress. Forventninger om at mannen i minst mulig grad skal være svak, bidrar til at det ikke regnes som maskulint å snakke om sykdom (Lilleaas gjengitt i Andersen 2012:105).

Dersom vi ser på mannlighetsidealet i samfunnet vårt kommer vi ikke utenom den hegemoniske mannlighetsidealet. Kjønnsforsker Connell karakteriserer dagens hegemoniske maskulinitetsideal som en hvit, vestlig, heteroseksuell mann, med egenskaper som aggressivitet og evne til å utøve vold. Med utgangspunkt i dette er det vanskelig å stå fram

med andre egenskaper som er i andre enden av skalaen. Egenskaper som blir oppfattet som mindre mandige. I følge Connell sin modell ønsker menn å være innenfor den hegemoniske gruppen. Disse blir mest anerkjent og har mest makt i samfunnet (Langeland 2008).

Også i forhold til Bourdieu sitt «habitusbegrep» som handler om mannens forestilling om seg selv kan vi se at mannen i dette perspektivet får lite handlingsmuligheter. Mannen forstår seg selv som en som bør ha egenskaper som aggressiv og stor og får også signaler fra omverdenen at han burde være slik. Det å da skulle be om hjelp og vise seg sårbar blir nærmest en umulighet.

En annen mann beskriver hvordan han jobbet med å holde følelser unna på denne måten:

«Jeg bygde et hardt skall rundt meg. Jeg viste aldri følelser. Jeg fortalte ingen hva som hadde hendt med meg som barn. Jeg husket alltid på overgrepene, men jeg nektet for at de hadde skadet meg» (Bass og Davis 2008:45).

Her snakkes det om et hardt skall som ble bygd som en mulig beskyttelse? Vi kan se for oss et bilde av en robotlignende mann med hardt skall, der følelser ikke blir anerkjente og han ikke tillater seg å kjenne etter hva overgrepene har gjort med han. En slags benektelse av det inntrufne. Han nektet å være skadet og han ville ikke være skadet.

Professor i pedagogikk Erling Lars Dale beskrev dette mannsidealet på følgende måte:

«Den tradisjonelle disiplineringen til mandighet, til hardhet, representerer hat mot det svake, det som viser sin smerter, sin lidelse, som ikke klarer å skjule det som vondt er.» (Dale 1986:76).

Også professor Øystein Gullvåg Holter, som er kjønnsforsker, stiller spørsmålstegn ved det tradisjonelle synet på mannlighet når han sier i forordet til boken «Sårbar og Sterk»: «Er det mannlig å døyve smerte? Er det å komme seg over et traume, det å skjule og fortrenge maskulinitet? Svaret er dessverre ofte ja.» (Gullvåg 2012:9).

7.4 Taushet

Det å være taus og ikke klare å fortelle om overgrepene er det mange menn som beskriver. Flere beskriver at de brukte lang tid på å klare å fortelle om overgrep og enkelte bærer på hemmeligheten et helt liv. Mannen i kommende utsagn snakker om opplevelsen av sin manglende stemme:

«Det verste ved overgrepene er ikke den fysiske delen. Å ikke være i stand til å si noe er mye verre. Det er som å være i en glassmonter, folk kan se deg, men ikke nå deg – eller du nå dem» (Andersen 2012:84).

Denne mannen sier noe om en taushet, å ikke være i stand til å kunne snakke om det som har skjedd. Det snakkes om en smerte over å skulle å bære dette. Jeg opplever at han snakker om en slags dobbelthet, folk kan se deg, men samtidig ikke. Det mentale bildet av en glassmonter kan representere noe som kan gå i stykker dersom man går for nært det. Noe skjørt. Mannen sier også at han ikke kan nå dem. Med «dem» kan han mene «oss andre», de som ikke er utsatt. Han setter muligens et skille mellom seg selv og oss, som gjør det vanskelig å nå hverandre og vanskelig å finne et felles språk for å snakke sammen.

En annen mann er opptatt av at overgrep må snakkes om tydeligere:

«Overgrep må fortelles om og snakkes om mye mer direkte. Hvis det blir mye mer synlig, vil flere og flere snakke om det. Det er det eneste som kan hjelpe.» (Gradert info 2011:8).

Han tror på at det må snakkes om overgrep mot menn mer direkte. Nettopp for å synliggjøre at det forekommer. Han tenker at dersom det snakkes mer om, vil muligens flere gjøre det. Tørre å bruke stemmen sin for å formidle. Han sier at det er det eneste som kan hjelpe. Han tror ikke på noen annen måte.

En annen mann forklarer følgende om sin manglende stemme som barn:

«Når jeg ser tilbake på barndommen, var noe av det verste at stemmen min ble tatt fra meg. Jeg hevet aldri stemmen og sa «du kan ikke gjøre det! Jeg ble stille. Jeg sa aldri et ord. Jeg sa aldri noe til moren min om det som foregikk. Når jeg ser barn i dag som har mot til å si ifra, blir jeg overveldet. Jeg føler meg også trist. Jeg skulle ønske jeg også hadde lært å si nei. Det ville ha hjulpet meg enormt, men ingen lærte meg det» (Bass og Davis 2008:48).

Denne mannen forklarer hvordan han opplevde å bli språkløs fra han var liten. Han viser til hvilke følelser han får når han møter barn som tør å si ifra og at dette gir han en påminnelse om han selv og hans eget levde liv. Han erfarer at han ser andre barn som har en egen stemme, mens han selv opplevde å mangle sin når han var liten. Han skulle ønske han hadde lært å si ifra. Han sier at «ingen» lærte meg det. Med «ingen» kan han mene nære personer i livet hans. Og dersom han hadde lært seg å heve stemmen ville muligens historien til denne mannen vært annerledes?

Disse mennene sier noe om viktigheten av et språk og en formidlingsevne. En forutsetning for at overgrep og krenkelser kan skje over tid, er nettopp at den utsatte ikke sier noe. I vår kultur finnes en forventning om at den som har noe å si, sier det. De fleste har også en forventning om at jo verre og mer alvorlig en hendelse er jo mer sannsynlig er det at en vil fortelle om det. For overgrepsutsatte fungerer dette helt motsatt. Jo verre overgrep, jo tausere (Anstorp et al 2011:175). Andersen uttrykker også dette når han sier at «Taushet er som nevnt et kardinalkjennetegn ved seksuelle overgrep.» (Andersen 2012:162).

Dersom vi skal se på forbindelsen mellom skam og språk, bidrar skammen til at vi ønsker å gjemme oss og forsvinne. På den måten fører skam til det motsatte av den selvformidling som ligger i språkets muligheter. Gershen Kaufman hevder at vi er i dag har kommet langt i å klare å beskrive menneskelig lidelse, men at skammen derimot, ligger gjemt bak ord og begreper som ikke presist nok fanger inn selvets erfaring. I tillegg fremhever Kaufman at det språkløse i skamaffektens vesen forsterkes ytterligere av følelsen av blottstillelse som ligger i skammen. Blottstillelse binder og stopper språket (1992). Dette støttes av Anstorp som sier «Å avsløre andres handlinger, blir synonymt med å skulle avsløre seg selv.» (2011:175).

Også Andersen fremhever språkløsheten i feltet når han sier «Overgrepfeltet har kanskje først og fremst vært preget av mangel på språk, for ikke å si taushet.» (Andersen 2012:63). Han mener det er viktig å ordsette sine opplevelser og erfaringer for å kunne gjøre dem virkelige (ibid). Men hvordan gjør vi dette? Alice Miller mener at hva vi lærer oss i ung alder er med å forme oss som individer. Dette er en verden der barnet må tilpasse seg de voksnes behov og undertrykker sine egne følelser for å bevare tilknytningen. Barnets følelser knyttet til selvet, til andre og til verden finnes i barnet, dypt begravd og lagret i barnets celler. Denne lagrede informasjonen vil kunne vekkes til live av erfaringer senere i livet. En voksen vil i slike tilfeller møte en språkløs følelse, fordi følelsen aldri har vært anerkjent, bekreftet og reflektert (Farstad 2012).

Også parterapeut Sissel Gran sier noe om dette i et essay: «Fravær av anerkjennelse og identitetsbekreftende tegn over tid vil hos mange utløse en uhyggelig, krypende følelse av å være fremmed for seg selv, av å bli tilintetgjort.» (Gran 2015).

Selv om Gran skriver om parforhold, mener jeg hun her peker på et grunnleggende aspekt også når det gjelder menns følelser som kan bidra til taushet.

Andersen viser gjennom hans forskning til at det for utsatte menn kan virke som det er vanskelig å finne ord som kan beskrive opplevelsen av å bli utsatt for overgrep. Dersom mennene går inn i sitt indre landskap kan de finne områder som er ordløse, som ikke er språkliggjorte. Dette usagte har ikke fått navn eller blitt beskrevet (2012). Farstad mener at språkets relasjon til skam uttrykker mer enn noe annet ambivalensen som ligger i skammens natur mellom ønsket om å skjule seg og ønsket om å bli sett (Farstad 2011).

Diskursen om at en skal tie om sine overgrepserfaringer og at mennene ikke finner eller har et språk for sine opplevelser er svært fremtredende.

7.5 Mannen som overgriper og kvinnen som offer

Beskrivelser av kvinnen som offer og mannen som overgriper er den vanligste fremstillingen i overgrepssaker, og dette kan nærmest sies å være en vedtatt diskurs idet denne rolleforståelsen i mindre grad problematiseres. Materialet jeg har studert viser at denne diskursen representerer holdninger som det er vanskelig å forholde seg til. Mange av mennene

har opplevd et rollebytte med hensyn til hvilket kjønn som henholdsvis er offer og overgriper, noe følgende mann fremhever:

«Mannfolk kjører på. Sånn er bildet. Og mannen har alltid lyst. Blir noe veldig feil i det bildet. Blir noe veldig feil når du er utsatt for overgrep.» (Gradert info 2011:10).

Bildet av mannen som en som kjører på bygger på diskursen om mannen som «erobrer og aggressor». Han skal være beredt og alltid klar for sex. Mannen som forteller i overnevnte sitat sier at denne holdningen til mannlig seksualitet blir utfordrende når han har vært utsatt for overgrep, og han ikke lenger kan identifisere seg med dette bildet.

En annen person uttaler seg om lignende forhold og knytter dette til samfunnets konvensjonelle forståelse av kjønnsroller og overgrepssproblematikk:

«Samfunnet har et klart bilde av menn som forgriper seg. Mannen er voldsom, aggressiv og fysisk. Mens kvinner oppfattes av samfunnet som omsorgsfulle, nære, og i kontakt med egne følelser. Dette gjør det vanskelig for samfunnet å tro på at kvinner kan være overgripere. En mann «kan ta sex», en kvinne kan ikke det på samme måte.» (Gradert info 2009:13).

Denne mannen er opptatt av hvordan kvinner og menn karakteriseres vidt forskjellig. Han sier samfunnet har «et klart bilde». Med dette kan han mene at det er et bilde av kvinner og menn som er utbredt og vedtatt i kulturen vår. Han opplever at samfunnet ser på kvinnen som en med varme, mens menn er harde og aggressive. Også det faktum at en mann blir ansett som aggressiv og hard kan han «ta sex» dersom han ønsker. Dette kan ikke en kvinne tilsvarende.

Tradisjonelt forbindes menn med overgriperposisjonen (Andersen 2012). Dette gjør at det er vanskelig å bytte om «rollene». Tradisjonelle kvinneidealer gjør det vanskelig å forstå at kvinnen også kan være en overgriper. Etablerte tenkemåter i et samfunn kan fungere som en slags merkelapp som settes på kjønnene, som blir til lineære konklusjoner og tilslutt en allmenn sannhet. Dette er forhold som Solveig Laugerud (2007) understreker i sin masteravhandling om rettssosiologi med tittelen «*En splittet offeropplevelse*». Hun sier:

«De kulturelle forestillingene om overgrep er i stor grad kjønnset, da kvinner må leve opp til et offerideal (madonna) for å få anerkjent sin offerstatus, men mennene ikke tillates offerstatus på grunn av feminiseringen av offerrollen og forestillinger om mandighet» (Laugerud 2007: 113).

Andre vanskelige aspekt ved å være utsatt for overgrep av en kvinne blir beskrevet av denne mannen som forteller hva han følte i etterkant:

«Det er vanskelig å føle seg som en mann etterpå. Overgrep fra ei kvinne fjernet hele mannen i meg. Fikk ikke utviklet meg til å bli en mann. Jeg har måttet jobbe knallhardt for å bli mann igjen, få igjen tryggheten, handlekraften, motet» (Gradert info 2009:14).

Sitatet peker på erfaringer som «fjernet» hele mannen i personen, og forestillingen om et mannsbilde raknet da han ble utsatt for voldtekt av en kvinne. Han sier at det hindret han i å utvikle seg til å bli en mann. At det har ligget hardt arbeid bak for å kunne bli mann igjen. Å finne tilbake til egenskaper han tenker en mann skal ha: trygghet, handlekraft, mot.

Det etablerte mannsidealet beskrives av George Måse (2008) som bestemte forestilling om det mannlige. Dette idealet knyttes blant annet til mannskroppen, og den historiske prosessen der det moderne bildet av menn ble fremstilt som det å være sunn, vakker, atletisk, ha selvdisciplin, viljestyrke, æresfølelse og mot. Mosse mener disse forestillingene som ble etablert rundt 1800 tallet, har forandret seg i liten grad siden den gang. Et hovedpoeng for Mosse er at denne oppfattelsen av maskulinitet har vært knyttet til kulturelle stereotypier som inngår i en etablert mannlighetsdiskurs, og som deles av de fleste i et samfunn (Koren 2008: 298).

Hva kan være forskjell på å bli utsatt for overgrep fra en kvinne kontra en mann? Andersen sier at en mann forventes å klare å forsvare seg eller i det minste klare å komme seg vekk fra situasjonen, spesielt dersom han er fysisk sterk. Det er også slik at menn er etter tradisjonen seksuelle initiativtakere som ikke sier nei til sex og er dermed forpliktet til å framstille overgrep fra en kvinne som positivt (Andersen 2012). Dette kan føre til en bagatellisering av menns erfaringer knyttet til overgrep fra kvinner. Det kan også bidra til en underrapportering av antall overgrep utført av kvinner. At det i 2004 for første gang i norsk historie ble en

kvinne dømt for å ha voldtatt en mann er også en sterk illustrasjon på underrapportering og mangelfull innsats på dette området. Dommen vakte stor oppmerksomhet og reaksjoner. Kvinnebevegelsen satte i sin tid vold og overgrep mot kvinner på dagsorden, og temaene ble på en måte kvinnetemaer. Det ble temaer som ble synonymt med kvinner. Det at overgriper kan være en kvinne og den oppmerksomheten overnevnte sak fikk kan muligens si noe om hvor etablerte våre kjønnsrollemønstre er, og hvor stor tro vi har på kvinnen som den snille, omsorgsfulle? (Andersen 2012).

I materialet forteller en annen mann om hvordan han opplevde at kroppen sviktet da han ble utsatt for seksuelle overgrep fra sin mor og mormor:

«Og hendene deres løp over kroppen min, overalt, mens de sirkla inn tissen min. Så lekte de med den. Og det verste! Det verste var at jeg fikk ståpikk. Jeg ville ikke! Jeg måtte ikke! Men den reiste seg. Jeg kjente en slags lyst. Og jeg hata det!» (Brekke 2011:123).

Denne mannen beskriver hva som skjedde med han da hans mor og mormor begynte å ta på kroppen hans under et overgrep. Han sier at han ikke ønsket det, men at kroppen allikevel likte det og responderte med å få reisning, noe han sier han hatet. En annen mann forklarer et lignende forhold på følgende måte:

«Ei dame prøver å hisse opp gutten og bruker kvinnerollen sin til det. Og hun kan greie det. Da opplever du som gutt at kroppen din svikter deg. Det ligger så enormt mye skam i at kroppen svikter deg» (Gradert info 2009:13).

Han snakker om skam rundt at kroppen «svikter». Den lar seg forføre, selv om hodet ikke vil, noe som fører til skam. Kvinnen bruker kvinnerollen sin til det, sier han. En kan tenke seg at han ser på kvinnen som en forfører som bruker kropp som et virkemiddel for å oppnå sex. Hun «tar» sex dersom hun vil. Han sier han skammer seg over at kroppen ville.

Skamaspektet som kom frem i overnevnte material kan belyses ved begrepet skamkroppen. Skamkroppen forstås som en kropp som er full av skam som en konsekvens av ulike traumer, og kanskje aller mest der kroppen rent konkret har vært utsatt (Farstad 2011). Den som har

opplevd overgrep har kunnet kjenne lystfølelse i kroppen og dermed fått følelsen av å være medskyldig (Almås 2004). Kåre T. Pettersen sier i et intervju i tidsskriftet «Sykepleien» at barn kan ha opplevd overgrepene som positivt og at dette må snakkes om. Han forklarer hvordan utsatte kan ha opplevd å ha fått orgasme under overgrepene. De kan ha likt det, men vet det er forbudt (Fonn 2009). Andersen påpeker at «Seksuelle overgrep handler om å bli frarøvet muligheten til å oppdage sin egen seksualitet på en naturlig måte.» (2012:82).

I mitt materiale kommer det tydelig fram at overgrep fra kvinner bidrar til stor skam og følelser om at man mister sin mannlighet. Mannsrollen kan oppleves «ekstra» truet, da de kjønnsrollemodellene vi vokser opp med ikke samsvarer med det mennene har blitt utsatt for.

7.6 Veien videre etter overgrep

I materialet jeg har undersøkt finnes det flere menn som forteller om hvordan de har kjempet for å komme seg videre i livene sine, og følgende uttalelse viser til at veien videre også kan inneholde positive elementer:

«For ti år siden ville jeg aldri ha trodd at jeg kunne bli så lykkelig som jeg er i dag. Aldri. Hvis jeg skulle si noe til noen som er i begynnelsen av prosessen, måtte det være: det er helt sikkert at det både kan og vil gå bedre. Det er en lang, lang vei å gå, og mye mer oppoverbakke enn nedoverbakke, men du kommer til å få det bedre» (Bass og Davis 2012:89).

Denne mannen snakker om sin bedringsprosess som har vært tung. Han signaliserer allikevel noe om håp til andre, at de kan få det bedre. Han sier han er lykkelig i dag. Det hadde han aldri trodd. Han er ærlig på at han synes det har kostet å gå inn i bedringsprosessen, men at han kom ut på andre siden som lykkelig.

En annen mann knytter veien videre til en mulig helingsprosess:

«Et sikkert tegn på at du blir helet, er at skammen blir mindre. I stedet for å se på armbåndsuret til dem du forteller det til, kan du se på ansiktet. Så kan du endelig se dem i øynene mens du forteller uten å føle at de kan se hvilket elendig kryp du er» (Bass og Davis 2012:57).

I denne teksten trekkes det parallell mellom å bli bedre og det å få mindre skam. Mannen sier noe om det å kunne se andre mennesker i øynene igjen, gå med hevet hode og kunne fortelle andre hva som har skjedd uten å tenke at andre ser på han som et «kryp». Med å si «et kryp» kan han muligens referere til hans selvfølelse. Ved at han nå klarer å se andre i øynene kan det bety at han har mindre skam?

I materialet finnes det også mannsstemmer som er opptatt av å formidle at utsatte menn er sterke:

«Vi er ikke stakkarer, det er helt opplagt. Vi er av de sterkeste, ellers hadde vi ikke vært der vi er i dag. Mange andre står og oppreist sånn som oss. De har slitt seg gjennom vondt og kommet gjennom det. Det gjør deg sterk i mye» (Gradert info 2009:8).

Denne personen snakker om det å være sterk på tross av livserfaringer knyttet til overgrep. Han hevder at denne gruppen representerer noen av de sterkeste. Dette kan være fordi han ser på det å være utsatt for overgrep som noe av det verste mennesker kan oppleve. Så dersom man kommer seg videre og er i stand til å bearbeide det grufulle, så er man av de sterkeste. Denne mannen snakker om at utsatte menn står oppreist og sammen. Han formulerer noe om styrke, et felleskap. Det å bli sterk av erfaringene man bærer med seg. Å komme seg videre på tross av historien. Det snakkes om å gå fra «offer diskursen» til «Survivor diskursen». «Vi er ikke stakkarer» sier han. En kan tenke seg at han bruker dette ordet nettopp fordi han opplever at mange ser på utsatte som stakkarer? Hva vil hende dersom vi i større grad starter å se på de overgrepsutsatte som overlevende?

Ulike teoretikere har vært opptatt av overlevelsessevne etter overgrep, og det å være en «Survivor» viser til at man har opplevd noe dramatisk, men at man på offensivt vis har klart å håndtere virkningene av hendelsene, til forskjell fra den mer passive offerposisjonen (Andersen 2012). Lamb knytter overlevelsesstrategier til identitet og hevder at en kan lære å leve med historien sin der overgrepserfaringene er en del av fortellingen, ved ikke å se disse opplevelsene som hovedelement i konstruksjonen av ens identitet; overgrepene er noe noen gjorde mot meg, ikke noe jeg er (Lamb 1999). Aaron Antonovsky ville muligens kalt disse

mennene positive avvik. Menn som beveger seg mot en positiv fortelling med fokus på ressurser (Andersen 2012).

Ressurser og mot til å gå videre ble fremhevet i flere uttalelser, som her der personen fokuserer på ressurser, å lære seg å leve med historien sin og endringsmuligheter dette kan medføre:

«Når alt kommer til alt, kom det noe godt ut av det også, tror jeg. Til tross for hva man har vært utsatt for, har du hatt et godt liv. Det har vært lyspunkter også. Du lærer å respektere andre folks virkelighet. Vi snakker tross alt ikke om spedalskhet eller en eller annen uhelbredelig sykdom» (Andersen 2012:85).

Denne mannen sier han også har fått noe positivt ut av det å være utsatt. At det ikke bare er negativt. Han snakker om at han har lært å respektere andre menneskers virkelighet. Med dette kan han mene at det er flere måter å se verden på. Dette har ført med seg lærdom om å være mer åpen for andres perspektiver, andres historier, andres virkelighet. Og han sier at en ikke kan trekke paralleller mellom uhelbredelige sykdommer og det å være utsatt for overgrep. Med dette kan det menes at «en er ikke sine overgrepserfaringer». Det ligger håp i dette utsagnet, at det en har opplevd ikke gjør at man må være i det vonde for alltid.

En annen mann forteller hva han har lært gjennom sin prosess:

«Jeg har lært at det å være mann ikke er så annerledes enn det å være kvinne. Det handler om å være et menneske. Det handler om å være kjærlig, hjelpsom og ærlig. Det handler om å være omsorgsfull, lidenskapelig og knyttet til andre mennesker. Jeg har en følelse av fred jeg ikke hadde før. Og jeg hadde ikke hatt dette om jeg ikke hadde bestemt meg for å heles» (Bass og Davis 2008:109).

Han snakker om hva han har lært gjennom sin egen prosess. Han setter likhetstegn mellom kjønnene og sier at begge er mennesker. Det fremstår som en slags likestilhet. Han sier også noe om hva han tenker et menneske er. Hvilke egenskaper han verdsetter. Og at han har fått fred. Det hadde han ikke før. Han tror han ikke ville fått det dersom han ikke hadde bestemt seg for å heles, og snakke om sine opplevelse. Det å bestemme seg for å få det bedre var et slags vendepunkt.

At fokus på skadevirkninger av seksuelle overgrep blir gitt mye oppmerksomhet er ikke uvanlig. Dette er forhold professor i psykiatri, Einar Kringen, fremhever i artikkelen «*Seksuelle overgrep, gjenvunnet hukommelse og multippel personlighetsforstyrrelse*». Her hevdes det at skadevirkningene av seksuelle overgrep er overdrevet av fagfolk. Kringen sier videre at seksuelle overgrep åpenbart kan ha alvorlige langtidsskadevirkninger, men langt fra alle misbrukte barn blir skadet for livet. Langtidsvirkningene fremstilles i hovedsak som spesifikke. Det foreligger med andre ord ingen patognomoniske tegn på overgrep. Seksuelle overgrep i barndommen er åpenbart en sårbarhetsfaktor, men ikke for noen spesiell lidelse (Kringlen 2002). Dette synet har blitt mer fremtredende den senere tid. Også Andersen støtter dette og mener at en gutt/mann som utsettes for seksuelle overgrep ikke er dømt til en bestemt skjebne. Avgjørende hendelser i livet kan gi ny retning og bryte med forhåndsantagelser (2012). Dersom skadevirkningene er overdrevet av fagfolk, kan det så være at fagfolk hemmer en mer nøytral holdning til overgrep som kunne ført til at flere følte seg som overlevende?

Bateson sin kommunikasjonsteori kan belyse disse tekstene ytterligere. Bateson mener at å oppfatte er å tolke. Vi tolker innenfor vår egen forståelsesramme. Og at viktigheten å lære seg nye måter å tenke på kan utvide vår forståelse og vår evne til å finne løsninger. Hva jeg gir mening i dag, kan ved en utvidet forståelse være noe annet i morgen (Ulleberg 2012). Disse utsatte mennene viser oss en alternativ måte å forstå styrke på, nemlig det å tørre å være sårbar. Sårbarheten skapes ved at de erkjenner sin forhistorie, møter sine egne erfaringer og starter å snakke om det de bærer (Andersen 2012:169).

7.7 Avmakt

I flere av tekstene beskrives det å kjenne seg maktesløs og uten evne til å klare å gjøre motstand mot det mennene blir utsatt for. Flere forteller om makten overgriper fikk ovenfor dem og opplevelsen av å ikke klare å komme ut av overgriperes stramme grep.

Denne mannen forklarer det på følgende måte:

«Jeg spør meg selv: hadde jeg da ingen kontroll; hadde jeg ingen egen vilje i det hele tatt? (...) Det er ikke lett å forklare noen at en 18-åring kan bli omtrent viljeløst voldtatt (...) Du hadde ingen som helst verdi» (Andersen 2012:73).

Han snakker om hvilke spørsmål han stiller seg selv nå når han kan se tilbake på overgrepene. Han sier noe om en maktesløshet, en opplevelse av at han ikke hadde en egen vilje. En følelse av å ikke ha verdi. Og at det er vanskelig å skulle forklare andre hvorfor han ikke hadde egen vilje, da avmakten han følte blir så gjennomtrengende. En annen forklarer lignende forhold:

«Jeg følte meg utrolig skamfull over at jeg ikke hadde forsvart meg. Så følte jeg meg skamfull over å være så sårbar, og over å ha sugd en annen mann. I likhet med alle andre gutter var jeg blitt opplært til at gutter ikke gråter, er redde eller lar seg utnytte. Men jeg var sjenert og følte meg underlegen» (Bass og Davis 2008:54-55).

Han trekker inn skam i forhold til det å ikke ha forsvart seg. I følge stereotypen mann burde han jo ha klart det? Diskursen om mannen med egenskaper som stor, sterk og dominerende er fremtredende her. Han sier videre at han ble skamfull av å være så sårbar. Med sårbar kan han mene det at han ikke klarte komme seg vekk, at han kjente på avmakten, og dermed var ute av stand til å gjøre noe med situasjonen sin. Og at de lærdommer han hadde med seg om hvordan en gutt skal opptre, ikke stemte med hvordan han opplevde å «takle» overgrepssituasjonen han befant seg i. En annen mann som ble utsatt for overgrep fra en mann forklarer sin avmaktsfølelse:

«Jeg prøvde virkelig å finne ut om det ikke var så at han truet meg. Jeg skulle ønske han hadde brukt pistol...., noe jeg synes ville ha vært lettere for meg på en måte.» (Andersen 2012:78).

I denne teksten forklarer mannen at han prøvde å finne en forklaring på hvorfor han ble misbrukt tilsynelatende frivillig. Han sier han skulle ønske overgriper hadde brukt pistol. Det ville muligens vært lettere å forholde seg til sin egen historie for både han og andre dersom han hadde blitt truet til å delta.

Det kan være vanskelig for utenforstående å forstå den avmakten flere av de utsatte mennene snakker om. Nettopp fordi en tenker at det burde være fysisk mulig å komme seg unna et overgrep om du er mann. Dersom vi ser på Bourdieu sitt begrep «symbolsk vold» kan vi få et klarere bilde av hva som skjer i disse relasjonene. Den overgrepsutsatte har akseptert en form for overordenhet uten at det finnes fysisk overlegenhet eller tvang. Maktrelasjonen kan kjennetegnes ved at den utsatte selv er delaktig i undertrykkelsen, gjennom at den overgrepsutsatte ser på det som skjer som naturlig og selvsagt (Andersen 2012). «Habitus» begrepet kan også være med å forklare noe av denne mekanismen. Begrepet betegner tillærte tanke og atferdsmønstre. Det handler om hvordan vi er i og forholder oss til verden. Habitus er under bevisstheten og språkets terskel og habitus skjer derfor på en førbevisst måte (Jensen 2011). Dette vil si at dersom den overgrepsutsatte har lært seg at overgrepene er en *del av hverdagen* og det er blitt et vant mønster vil det være vanskelig å komme seg unna overgrepene. Det er blitt en slags aksept, en slags selvfølgelighet at overgrepene forekommer. Dette kan ytterligere belyses gjennom Batesons teori om informasjon som «en forskjell som gjør en forskjell». For at noe skal fremstå som informasjon for oss, må det baseres på at det er en forskjell fra det andre vi kjenner til som informasjon. Dersom den utsatte mannen er i overgrepssituasjonen over tid, vil han mest sannsynlig ha godtatt det som en selvfølgelighet. For å klare å bryte ut må det en «forskjell» til. (Jensen 2009). Anstorp sier:

«Det å leve med dominans betyr å måtte leve med at en person som har makt, enten aldersmessig, følelsesmessig eller fysisk, kan påføre sin vilje, sin seksualitet, sine egne uutholdelige følelser eller reaksjoner på andre uten at det er mulig å komme seg unna eller si nei» (Anstorp et al 2011:137).

Følelsen av å ikke kunne komme seg unna, selv om det fysisk er mulig er fremtredende i materialet. Denne maktubalansen kan være svært vanskelig å forholde seg til for de utsatte mennene og de fremsnakker skam og skyldsfølelse knyttet til dette.

8.0 Oppsummering

I dette avsluttende kapittelet vil jeg se på felles trekk ved de diskurser som viste seg som viktige i materialet som er undersøkt. I forrige kapittel bearbeidet jeg de sju enkeltdiskursene som er:

- *Skam*
- *Overgrep skjer ikke med menn*
- *Menn skal ikke være svake/vise følelser*
- *Mannen er overgriper, kvinnen offer*
- *Taushet*
- *Veien videre etter overgrep*
- *Avmakt*

Gjennom dette arbeidet fremkom fire hovedaspekter i menns fortellinger. Analysen av diskursene viser at gjennomgående grunntanker dreier seg om *makt* og *skam* og at disse er i stor grad knyttet til den *forventede mannsrollen*. Behovet for mer *åpenhet* vedrørende egne overgrepserfaringer er også gjennomgående.

Disse fire overgripende diskursene besvarer og nyanserer de forskningsspørsmål som er stilt:

«På hvilke måter kan rådende diskurser vedrørende overgrepsutsatte menn bidra til å belyse denne gruppens utsatthet og framtidsutsikter?»

-Hvilke egenskaper hos en mann står høyt i mannlighetsdiskursen?

-Hva kan gjøre det vanskeligere for en mann å være offer enn en kvinne?

-På hvilken måte kan overgrepsutsatte menn ha positive erfaringer ved å komme seg videre i livet etter overgrep?

Det at makt og skam i så stor grad er fremhevet viser til et tradisjonelt aspekt i mannlighetsdiskursen som dreier seg om å ikke være svak og ikke inngå i offerrollen.

Redselen for å være noe annet enn det konvensjonelle mannsidealet legger opp til, er gjentagende i materialet, da mennene opplever å ha klare retningslinjer i forhold til hva de tenker en mann skal være, og hva denne rollen skal romme. Det å være en av de andre, en som ikke passer inn og har et stigma er en vanskelig identitet å bære. Andersen sier:

«Ved at overgrepsutsatte menn konstrueres som «de andre», blir ikke den virkeligheten de representerer anerkjent som et mer generelt samfunnsanliggende. «Menn som offer» kommer ikke i fokus, og med det unngår man noe som kunne vært et godt utgangspunkt for å se på uheldige sider ved et normativt mannlighetsideal» (2012:91).

Dette poenget kan videre nyanseres i lys av hvordan Bourdieu i boka «*Den maskuline dominans*» anvender forståelsen av kroppen som del av en sosial og kjønnsmessig habitus: «Den sosiale verden konstruerer kroppen som en kjønnsmessig virkelighet og som forvalter av kjønnsdifferensierende prinsipper for oppfatning og inndeling.» (Bourdieu 2000:18).

Også resultatene i Pettersens doktorgradsarbeid viser til menns sterke sosiale tapsfølelse knyttet til sine opplevde overgrep, her belyst gjennom stemmen til en av intervjupersonene:

«Ivar states below that becoming disabled because of the sexual abuse he suffered as a child, lost his job, family, house, career, and car, has taken away most of his pride.» (Pettersen 2009:199).

Pettersen knytter dette sosiale kjønnsaspektet ved overgrep til den såkalte «*social rank theory*» der sosial status inngår som særlig betydningsfullt for selvfølelse og livsutvikling (ibid).

I materialet som er undersøkt fremstår som nevnt skam som en grunnleggende følelse etter overgrep, et resultat som kan knyttes til forskning som nettopp understreker at en gutt/mann framstilles som et offer og svak er i stor grad forbundet med skam (Eide-Midsand 1989).

Dette funnet kan også muligens forklare hvorfor det å holde overgrepene skjult er et fellestrekk ved seksuelle overgrep (Andersen 2012).

Skam blir knyttet til det å være en mann som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Det fremkom også en skam/skyld problematikk i forhold til at overgrepene faktisk fant sted. Dette viser seg i følgende sitat:

«Min skam og frykt ga han overtaket på meg så han maktet å innhente meg gang på gang (...). Jeg gjorde det han ba meg om bare for å slippe unna, samtidig som jeg prøvde å slippe vekk fra meg selv» (Andersen 2012:71).

I Pettersens undersøkelse fremheves også opplevelsen og konsekvensene av skam som et hovedaspekt for å forstå overgrepssproblematikkens kompleksitet, og han knytter skam til følelsen av skyld og en mulig destruktiv spiral når det gjelder å utvikle personlige tillitsrelasjoner i eget liv:

«Third, Mother-Blaming and Mother-Shaming seem to be widespread among the participants. Fourth, children and especially those who have experienced being sexually abused seem to suffer from Child-Blaming and Child-Shaming in much the same way as mothers. The blaming and shaming of mothers and children seems to result, in my opinion, in a destructive spiral» (Pettersen 2009:6).

Et annet viktig aspekt som fremkom i undersøkelsesmaterialet er *makt*, som viser seg som et underliggende og viktig element i overgrepssammenhenger. Når det gjelder maktaspektet vil jeg henvise til Andersens arbeider, der han hevder at det alltid finnes en maktubalanse i overgrepssituasjoner (Andersen 2012:70-71). Også teoretikere fra ulike fagdisipliner har vært opptatt av makt på en måte jeg mener kan bidra til å belyse spørsmål knyttet til overgrepssproblematikken. I artikkelen «*Identitet og makt*» hevder sosiologen Lars Bugge at disse spørsmålene dreier seg om to problem som må holdes atskilt:

«Det ene dreier seg om hva som danner de faktiske (eller ”objektive”) forutsetningene for dannelsen av subjektet. Det andre dreier seg om hvordan individet selv oppfatter sine personlige egenskaper og hvordan disse egenskapene har blitt til, dvs. om subjektets selvforståelse i vid betydning» (Bugge 2002:137-138).

Også filosofen og statsviteren Charles Taylor fremhever i teksten «*Foucault om frihet og makt*» maktens to kontekster ved å henvise til Foucaults beskrivelse av maktfunksjoner på makro- og mikronivå:

«De overordnede strategiene som befinner seg på makronivå – f.eks. staten, den herskende klasse eller hva det måtte være – former de kontekstene hvor mikrorelasjonene oppstår, hvor de modifiseres eller reproduseres, samtidig som disse danner jordsmonnet og ankerfestet for de overordnede strategiene» (Taylor 2002: 291).

Denne sammenhengen mellom mikro- og makronivået kommer også til syne i de fremtredende diskursene i min undersøkelse, og på denne bakgrunnen har jeg nettopp pekt på at makt inngår i samfunnets konvensjonelle kjønnsrollementalitet. I tillegg har jeg beskrevet overgrepsmaktens konsekvenser for mikrorelasjoner.

Videre synliggjorde materialet en gjennomgående diskurs som omhandlet vanskeligheten ved å skulle ta innover seg sin historie og vedkjenne seg at en annen fikk makt over en. Det fremgår mye redsel for hva andre vil tenke om en dersom de får vite om overgrepene. Flere snakker om at de følte seg maktesløse og ikke greide komme seg unna, på tross av at de var den fysiske overlegne i overgrepsrelasjonen. Spesielt dersom det er en kvinne som forgriper seg ble denne problematikken fremhevet, og det snakkes også om en forvirring som oppstår på grunn av slike erfaringer:

«Når nærheten blir seksualisert, er det veldig forvirrende og frustrerende. Jeg hadde så lyst på varme og nærhet og det var naturlig at denne kvinnen skulle gi meg, i stedet ble det sex» (Gradert info 2009:13).

Det ligger mange forventninger til manssrollen i forhold til seksualitet. Det tradisjonelle synet om at mannen alltid er villig til sex og i tillegg skal være initiativtaker er uttalt. Det fremkommer videre at menn som blir utsatt for overgrep får vanskeligheter med å holde fast ved dette konvensjonelle synet på manssrollen. Uttalelser i undersøkelsesmaterialet signaliserer en kjønnsforvirring- både i forhold til mennenes følelse av egen identitet, men også en redsel i forhold til hvordan samfunnet ser på dem:

«Mannens rolle som den sterke i samfunnet, og som den som skal ta initiativ, gjør at mange ikke vil eller greier å ta innover seg at menn misbrukes seksuelt.» (Gradert info 2009:9).

Holdningene knyttet til makt og skam viser imidlertid også at det finnes motdiskurser ved at menn har fortalt om positive erfaringer i etterkant av overgrepene. Diskursanalysen viser her til et brudd med hoveddiskursene, idet flere av mennene uttrykte at de har vokst som mennesker etter overgrep nettopp ved å ha snudd de vonde erfaringene til noe positivt. En mann forklarer det slik:

«Historiene om oss som har et bra liv, som bygger oss opp og som har mye glede, selv etter overgrep, må fram.» (Gradert info 2009:32).

En slik uttalelse gir håp om at åpenhet kan føre med seg noe godt. Disse utsatte mennene ser på seg selv som sterke og som overleverer. De ser ikke på seg selv som ofre. Flere forteller om positive erfaringer ved å dele sin historie med andre. De har kjent på styrke nettopp gjennom å tørre å vise sin sårbarhet. Andersen påpeker at å fortelle sin historie til andre er å bryte overgriperes makt. Gjennom at den overgrepsutsatte forstår seg selv som noe mer og annet enn overgrepsutsatt og ikke lar sin hele identitet bestemmes av overgrepene, vil overgriperer fratras makt, noe følgende uttalelse av Andersen poengterer: «Å gi erfaringene ord er et viktig moment for at de skal bli virkelige og gyldiggjorte.» (Andersen 2012:119).

At det bør etterstrebes mer åpenhet rundt seksuelle overgrep mot menn er tydelig i diskursanalysen av undersøkelsesmaterialet. Dette underbygger tidligere studier som viser at taushet rundt overgrep er utbredt i feltet (Andersen 2001, 2012). Taushet blir i flere sammenhenger sett i sammenheng med redsel for å stå fram med sin historie. En av mennene i min undersøkelse uttrykte et sterkt ønske om at tausheten må brytes for å komme videre i bearbeidingen etter overgrep:

«Overgrep må fortelles om og snakkes om mye mer direkte. Hvis det blir mye mer synlig, vil flere og flere snakke om det. Det er det eneste som kan hjelpe.» (Gradert info 2011:8).

Behovet for mer åpenhet er gjennomgående sterkt uttalt i undersøkelsesmaterialet. Flere hevder at de tror at det hjelper at flere tørr å stå fram med sine overgrepserfaringer for å kaste lys over at dette skjer og for å redusere det sterke tabuet som er knyttet til slike erfaringer. Også lite kunnskap blant folk flest om temaet blir fremholdt, et poeng denne utsatte mannen refererer til:

«Det er enorm mangel på kunnskap om seksuelle overgrep, i det minste av den norske befolkninga. Nå må vi i gang med å informere overgrep i hjel.» (Gradert info 2009:28).

Selv om det er en vei å gå i forhold til å snakke om og ha kunnskap om overgrep i dagens samfunn er det allikevel en åpenhetsdebatt som pågår i disse dager, der overgrep blir belyst på mange ulike arenaer, eksempelvis innenfor film, kunst, litteratur og ulike organisasjoner (Redd barna) som setter temaet på dagsorden. Nylig gikk også Oslo ordfører Fabian Stang ut i media og fortalte om seksuelle overgrep han opplevde da han var ung. Ikke engang hans kone visste om dette før nylig. Dette sier muligens noe om den tausheten som råder? (Tommelstad 2015). Det er derfor viktig at overgrepsutsatte menn får flere støttespillere og flere ansikter og vise til. En utsatt mann sier det slik:

«Noen må stå fram og vise ansikt. Uten noen ansikter blir dette fortsatt et diffust og også et stigmatisert tema. Vi vil vise fram ansikter. Vise at det finnes gode liv å leve også når du har blitt utsatt for seksuelle overgrep» (Gradert info 2009:28).

En annen som har snakket offentlig om seksuelle overgrep er den profilerte advokaten Tor Erling Staff. I hans selvbiografi «*Staff*» forteller han om sine erfaringer med eldre menn:

«Jeg ble jo plukket opp noen ganger da jeg var yngre, av menn som selvfølgelig var langt eldre enn meg, av voksne menn. Definisjonsmessig skulle jeg da være et offer. Men jeg synes bare det var jævla fint. Utbytterikt og lærerikt» (Rem 2008:56).

Staff har provosert mange med sine uttalelser, men setter allikevel temaet på dagsorden. Han setter også spørsmålstegn ved vårt forhold til seksualitet når han uttaler seg i et intervju der han sier «Det vi står ovenfor er en helt uforståelig angst for alt som har med seksualitet å gjøre - at det skal være det verste på jord. Kan vi ikke heller ta volden da?» (Brenna 2008).

Ved å anvende et diskursanalytisk blikk synliggjøres ulike meninger innenfor overgrepfeltet, noe som kan bidra til kunnskap og nyanseringer knyttet til overgrepssproblematikken.

En video laget av Felles film i 2014 gir et treffende eksempel på at det er manglende kunnskap om overgrepssproblematikken og at konvensjonell kjønnsrolletenkning lever i beste velgående. Filmteamet ønsket å teste ut hvordan folk reagerte da en mann ble utsatt for seksuelt overgrep på åpen gate. Målet var å dokumentere folks reaksjoner når kjønnsrollene var snudd på hodet. Resultatet var skremmende. Ingen grep inn da to kvinner kastet seg over en beruset mann som satt forsvarsløs på en benk i Oslo sentrum. Mannen sier flere ganger «nei, jeg vil ikke», men folk som går forbi bagatelliserer hans forsøk på hjelp. (Huseby 2014). Innholdet i filmen samsvarer med diskurser jeg har belyst, og jeg mener den synliggjør noe om en mer generell holdning i samfunnet angående den overgrepsutsatte mann.

Intensjonen med denne masteroppgavens diskursanalytiske undersøkelse har nettopp vært kunnskap og nyansering som et bidrag til å belyse problemstillinger som kommer frem ved å lytte til og forstå mangfoldet i overgrepsutsatte menns historier. Jeg tillater meg å avslutte noe personlig, ved å si at både gjennom min diskursanalytiske undersøkelse, og i mitt arbeid som psykiatrisk sykepleier, så er mitt ønske å bidra til økt kompetanse om overgrepssproblematikken for at følgende sitat fra Andersen skal ugyldiggjøres som en holdning til temaet:

«Det er fremdeles et langt stykke igjen før man kan si at menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, kan regne med at å tilkjenne dette ikke vil straffe seg.» (2012:135).

Å høre på stemmer og presentere de i et diskursanalytisk perspektiv løfter frem diskurser knyttet til det professor i psykologi, Siri Erika Gullestad, benevner som det «inautentiske» som følger av negative erfaringer i barndom og ungdom. Gullestad hevder at det er samtaler,

og det å lytte til seg selv og andre om negative erfaringers formative virkning, som er veien å gå for å gi legitimitet til følelsene og utvikle et autentisk liv: «Å vedgå hvor redd og skamfull man faktisk er – og hvordan vi mennesker forestiller oss – er et første steg mot økt frihet.» (Gullestad 2015: 25). Dette poenget samsvarer med Pettersens avhandlingskonklusjon der han skriver at intervjuundersøkelsen med overgrepssatte viser til at følgende innsats fra helsepersonell og hjelpeapparat er det avgjørende:

“Start the helping process where the others are; helping them in their struggle for recognition and respect; offering support; building a trusting relationship; and helping others to create new identities through intersubjective meetings where life stories are met with recognition and respect”(Pettersen 2009:6).

I sammenheng med dette intersubjektive perspektivet håper jeg at min undersøkelse der livshistorier løftes frem, bringer inn faglig refleksjon som understøtter en holdning der det å *ikke* være åpen om seksuelle overgrep mot menn er det som vil straffe seg.

Litteraturliste

Almedal, R. og L. Danielsen (1994). *Voldtekt på menn: intervjuundersøkelse med 6 menn som har blitt voldtatt*. Oslo: Universitetet i Oslo. (Hovedoppgave i psykologi)

Andersen, T. H. (2001). *Tause menn- seksuelle overgrep mot gutter i kristne miljøer*. Verbum.

Andersen, T. H. (2009). *Sårbar og sterk: menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten: en kvalitativ studie av sosiale og kulturelle faktorerens innvirkning på virkelighetskapning og mestring*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige fakultet. (doktoravhandling).

Andersen, T.H. (2012). *Sårbar og sterk: menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten*. Abstrakt Forlag AS.

Anstorp, T. Axelsen, E. (1990). *Menn i forandring- en tydeliggjøring av problemer og utviklingsmuligheter*. Tano AS.

Anstorp, T. Hovland, I. B. Torp, E. (2011). *Fra skam til verdighet. Teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bakketeig, E. (2001). Hvorfor er feltet seksuelle overgrep mot barn preget av stereotype oppfatninger?. *Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskap*. 88 (4):337- 349.

Bass, E. og Davis L. (2008). *Ta livet tilbake- en førstehjelpsbok for menn og kvinner som ble seksuelt misbrukt som barn*. Emilia Press AS.

Benum, K.(2011). Møte med den som er alene og redd. I: Anstorp, T. Hovland, I.B. Torp, E. (red.). *Fra skam til verdighet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Borge H, I.A.(2012). *Resiliens-risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS 2010.

Bourdieu, P.(2000). *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax Forlag AS.

Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen*. Oslo: Pax Forlag AS.

Brekke, T.(2011). *Ut med det*. Oslo: H. Aschehoug & Co. W.Nygaard.

Brenna, G.J. (2008, 12 januar). Uforståelig angst for det seksuelle. Intervju med Tor Erling Staff. *Verdens Gang*. Hentet 12.april 2015 fra:

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/lommemannen/uforstaelig-angst-for-det-seksuelle/a/508525/>

Bremnes, T. (2009). *Seksuelle overgrep fra kvinner*. Oslo: Universitetet i Oslo (masteravhandling i kriminologi).

Bugge, L.(2002) Identitet og makt. I: *Agora-Makt: Journal for metafysisk spekulasjon*.nr 3/4:137-138.

Connell, R. (2005). *Masculinities*. 2.utgave. Polity Press.

Egeland, C. Jegerstredt, K. (2008) Diskursiv tilnærming. I: Mortensen, E. Egeland, C. Gressgård, R. Holst, C. Jegerstredt, K. Rosland, S. og Sampson, K. *Kjønnteori*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Eide-Midsand, N. (1989). Seksuelle overgrep mot gutter. Generelle betraktninger med utdrag fra en terapiprosess. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. (34), s 86-98.

Eide-Midsand, N. (2003). Fanger i blåskjeggs borg-langtidsvirkninger av seksuelle overgrep mot gutter. I: T. Berge, E.D. Axelsen, G.H. Nielsen, I.H. Nordhus & R. Ommundsen (red.), *Samtaler som forandrer: psykologisk teori i praksis*. (s. 178-199). Bergen: Fagbokforlaget.

Eriksen, T. H. (2010). *Små steder- store spørsmål: Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Farstad, M. (2011). *Skammens spor- avtrykk i identitet og relasjoner*. Oslo: Conflux Forlag.

Follesø, S, G.(2011). Skam og skyld. I: Anstorp, T. Hovland, I.B. Torp, E. (red.). *Fra skam til verdighet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fonn, Marit (2009) Skammen er verre enn overgrepet. *Tidsskrift for sykepleien*. Hentet 12 mai 2015 fra: <https://sykepleien.no/2009/12/skammen-er-verre-enn-overgrepet>

Forandringsfabrikken (2009). *Gradert info*. (Hefte) Oslo. Hentet 12 desember 2014 fra: www.forandringsfabrikken.no/arkiv/gradert-info/

Frønes, I.(2002). Oppnåelsessamfunnets ære. I: Wyller, T. *Skam- perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS

Goffmann, E. (2000) *Stigma*. Oslo: Pensumtjeneste 2000.

Gran, S. (2015, 12.mars). Et forsvarsskrift for utbrytere. *Morgenbladet*. Hentet 20 mars 2015 fra: http://morgenbladet.no/ideer/2015/et_forsvarsskrift_for_utbrytere#.VV2sqU-8PRY

Gullestad, E.S. (2015, 30 april). Knausgård i terapirommet. *Morgenbladet*: 25.

Hart, S.(2011). *Den følsomme hjernen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Haugland N.G. Nygaard E.I. Vik, S. J. og Lindstrøm T.C. (2011) *Ingen penis-ingen skade? Når kvinner begår seksuelle overgrep*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening. Vol 48, (6):522-528. Hentet fra Swemed+

Hildur, V.(2012). *Fra avmakt til makt i eget liv*. Nordic School og Public Health. Gøteborg. (Doktoravhandling)

Holter, G.H.(2012) Forord I: Andersen, H.T. *Sårbar og sterk*. Abstrakt Forlag AS.

Huseby, M.C. (2014, 18 november). Overgrep mot menn fremstilles som morsomt og sexy. *Dagbladet*. Hentet 12 april 2015 fra: http://www.dagbladet.no/2014/11/18/nyheter/overgrep/voldtekt/voldtekt_av_menn/36304143/

Hårteveit, H. Jensen P.(2008). *Familien- pluss en*. 2.utgave. Universitetsforlaget.

Jensen, P. (2009). *Ansikt til ansikt- kommunikasjons og familieperspektivet i helse og sosialarbeid*. 2.utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Jensen, P. og Ulleberg, I. (2011). *Mellom ordene-kommunikasjon i profesjonell praksis*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Jørgensen, W.M. Philips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag.

Kaufman, G. (1992). *Shame: The power of caring*. Vermont: Schenkman Books.

Koren, S.E.(2008) George L.Mosse. I: Mortensen, E. Egeland C. Gressgård, R. Holst, C. Jegerstredt, K. Rosland, S. Sampson, K. (red) *Kjønnsteori*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Kringlen, E. (2002). Seksuelle overgrep, gjenvunnet hukommelse og multipl personlighetsforstyrrelse. *Tidsskrift for den norske legeförening*. 122(2):202-208.

Lamb, S. (1999). *Constructing the victim: Popular Images and Lasting Labels*. I: Lamb, S (red), *New Versions of Victims: Feminists Struggle with the concept* (s. 108-138). New York: New York University Press.

Laugerud, S.(2007). *En splittet offeropplevelse. Et offerperspektiv på seksuelle overgrep og rettssystemet*. Oslo: Universitetet i Oslo. (Masteroppgave i retts sosiologi)

Langeland, F.(2008). Raewyn Connell. I: Mortensen, E. Egeland C. Gressgård, R. Holst, C. Jegerstredt, K. Rosland, S. Sampson, K. (red) *Kjønnsteori*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Leira, H. (1990). Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del 1 Om arbeide med barn som har erfart vold i familien. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. 27:16-22.

Lillemoen, M. (2009). Torbjørn Herlof Andersen har disputert. *Høyskolen i Gjøvik*. Hentet 6. mai 2015 fra: http://www.hig.no/nyheter/arkiv/2009/disputas_herlof_andersen

Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning- en innføring*. 3 utgave. Oslo: Universitetsforlaget 2011.

Mendel, M.P. (1995). *The male survivor, the impact of sexual abuse*. London: Sage.

Miller, A. (1997). *The drama of the gifted child*. Basic books, New York, revised edition 1997

Modum Bad (2015) *Funnene utfordrer den etablerte oppfatningen*. Hentet 10 april 2015 fra: http://www.modum-bad.no/nyheter_cms/2015/februar/ny-doktorgrad-om-ptsd/615

Mossige, S. (2000). *Finnes forutsetninger i kulturen for at det skjer overgrep mot barn? Forståelse, behandling og straff*. Nordisk Ministerråd, Tema Nord 2000:547.

Mortensen, E. Egeland, C. Gressgård, R. Holst, C. Jegerstredt, K. Rosland, S. og Sampson, K.(2008). *Kjønnsteori*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Okkenhaug, B. (2009). *Når jeg skjuler mitt ansikt. Perspektiver på skam*. Verbum Forlag.

Pape, H , Stefansen, K .(2004). *Den skjulte volden- en undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr 1/2004. Hentet 12 april 2015 fra:
<http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/SkjulteVolden.pdf#search=pape%20og%20stefansen>

Pattison, S.(2000). *Shame-Theory, Therapy, Theology*. Cambridge University Press.

Pettersen, T.K.(2009). *An Exploration into the Concept and Phenomenon of Shame within the Context of Child Sexual Abuse : An Existential-Dialogical Perspective of Social Work within the Settings of a Norwegian Incest Centre*. Oslo: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. (Doktoravhandling).

Rem, H. (2008). *Staff*. Schibsted Forlag, Oslo 2008.

Rolijordet, H.A.(2006). *Kollektiv og individ- en debattbok om mangfold og fellesskap i individenes tidsalder*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Senter mot seksuelle overgrep og incest telemark (u.å.) Hva er seksuelle overgrep. Hentet 21.april 2015 fra: <http://www.smstelemark.no/index.php?id=452>

Spiegel, J. (2003). *Sexual abuse of males: A model of theory and practice*. Philadelphia, Pa; Hove: Brunner-Routledge.

Straffeloven. *Lov av 22 mai 2010. nr.19 om seksualforbrytelser.*

St.meld. nr 8 (2009-2009) *Om menn, mansroller og likestilling.* Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Skårderud, F. (2000). *Uro.* H.Aschehoug&Co. W.Nygaard, Oslo.

Skårderud, F (2002). Tapte ansikter. I: Wyller, T. (2002) *Skam- perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne.* Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.

Søftestad, S. (2008). *Avdekking av seksuelle overgrep.* Oslo: Universitetsforlaget.

Søftestad, S.(2005). *Seksuelle overgrep.* Oslo: Universitetsforlaget.

Taylor, C. (2002). Foucault om frihet og makt. I: *Agora- Makt.* Journal for metafysisk spekulasjon.nr 3/4.

Tedeschi, R. G. Calhoun, L. G. (1995). *Trauma and transformation: Growing in the aftermath of suffering.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Thagaard, T. (2002). *Systematikk og innlevelse.* Bergen: Fagbokforlaget Bigmogstad og Bjørke AS.

Tommelstad, B. (2015, 2 mai). Fabian Stang utsatt for overgrep som tenåring. *Verdens Gang*. Hentet 1.mai fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/russen/fabian-stang-utsatt-for-overgrep-som-tenaaring/a/23445158/>

Ulleberg, I. (2012). *Kommunikasjon og veiledning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Weston, C.M. (2010) *Fra skam til selvrespekt*. Marta Cullberg Weston og Dansk psykologiske forlag A/S.

White, M. (2006). *Narrativ teori*. Hans Reitzels Forlag, København.

Whitehead, S.M. (2002). *Men and masculinities*. Cambridge: Polity.

Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Universitetsforlaget AS.

Wyller, T. (2002) *Skam- perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.

Øftsi, A.(2010). *Parterapi. Kjærlighet, intimitet og samliv i en brytningstid*. Oslo: Universitetsforlaget.